

Rechtskundig Weekblad

Vereniging zonder winstgevend doel

Verschijnt elke zondag

Abonnementsprijs: 600 F per jaar

Postcheckrekening nr. 3185.22

Beheer en Redactie: Mr. René VICTOR, Justitiestraat, 21, Antwerpen

Plechtige openingszitting van de Vlaamse Conferentie der Balie bij het
Hof van Beroep te Gent op zaterdag 24 november 1964

«FRANÇOIS LAURENT» (1810-1887)

Rede uitgesproken door Mr. Geert BAERT

Op de plechtige openingszitting van het Hof van beroep te Gent, op 1 oktober 1887, zegde de heer J. Lameere, alsdan procureur-generaal, dat de opsomming alleen al van de werken door F. Laurent geschreven, de verbeelding te boven gaat (Lameere J., Laurent). Wellicht is men thans geneigd te denken dat de eminente redenaar in zijn bewondering voor Laurent overdreef, want buiten de drieëndertig boekdelen van de «Principes de droit civil», is thans nauwelijks nog enig ander werk van Laurent bekend. Wie kent nog het eigenlijke levenswerk van Laurent, zijn «Histoire de l'Humanité»? Deze reeks van achttien boekdelen ligt in de boekerij van onze Orde, onder het stof begraven. De bibliothecaris kan zich niet herinneren dat iemand ooit zelfs maar één deel ervan heeft ontleend.

Heeft Laurent, als rechtsgeleerde in het burgerlijk recht, een internationale faam verworven, zijn handboek over het internationaal privaatrecht: «Le droit civil international», in acht banden, heeft weinig aan zijn roem toegevoegd.

Het «Avant-projet de révision du Code civil», zes lijvige boekdelen, is buiten het beperkte domein van het wetenschappelijk onderzoek, niet gekend.

Bij deze reeds indrukwekkende rijen van octavo's en quarto's, komt nog een niet op te sommen lijst van allerlei verhandelingen, artikelen, strijdschriften en pamfletten, over de meest verscheiden onderwerpen, zoals: Van Espen, étude historique sur l'élégie et l'état en Belgique; — Lettres sur les jésuites; — De la passion des catholiques pour la liberté; — Les sociétés ouvrières de Gand; — Le livre de l'épargne; — L'infailibilité papale; — La réformation des classes laborieuses.

Uit de titels zelf blijkt dat Laurent zich niet tot het terrein van de loutere rechtswetenschap heeft beperkt. Zijn belangstelling reikte verder: godsdienst, geschie-

denis, maatschappelijke hervorming. Vele van deze geschriften zijn in vergetelheid geraakt omdat zij té nauw verbonden waren aan omstandigheden van plaats en tijd.

Zo ook kan Laurent slechts begrepen worden wanneer hij wordt uitgetekend met de negentiende eeuw als achtergrond.

I. Vormingsjaren.

Toen Laurent bij K.B. van 11 april 1836 tot buitengewoon hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Gent werd benoemd, was hij nog geen zesentwintig jaar oud. Hij was geboren in de stad Luxemburg, de hoofdplaats van het toenmalige: «département des forêts», op 8 juli 1810. Zijn vader Matthias Laurent, was pruikenmaker van beroep. Thuis werd Duits gesproken (Laurent, Enquête scolaire, 1881, nr. 147).

In dit gezin van een kleine ambachtsman die hard moest werken voor zijn dagelijks brood, werden de noden van de arbeidersklasse scherp gevoeld. Het weinige dat zij hadden deelde de moeder dan nog met noodlijdenden. Vader Laurent hoopte op betere tijden. Was de eeuw van de vrijheid, gelijkheid en broederlijkheid, niet aangebroken? Dat Napoleon in plaats hiervan oorlog en ellende aanbracht moet hem sterk verbitterd hebben. Zeker zal hij 's avonds in de huiskring zijn zoon verteld hebben over de grote revolutie, de veldslagen: Moskou, Leipzig, Waterloo.

In een beknopte auto-biografie, die na het overlijden van Laurent gepubliceerd werd door een Italiaans bewonderaar van hem, Leone Bolaffio, vertelt Laurent, dat hij als kind van tien jaar, alle boeken van geschiedenis las die hij maar kon vinden (Francesco Laurent, Commemorazione di Leone Bolaffio, Il Filangieri, Genua 1887). Wellicht hadden de vele troepenbewegingen in de vesting Luxemburg de knaap oog

gegeven voor de wisselende internationale machtsverhoudingen en zijn belangstelling gewekt voor de gebeurtenissen in de omringende landen.

Ofschoon na de val van Napoleon, Luxemburg staatsrechtelijk een zelfstandig statuut moest genieten, heeft Willem I, koning van de Nederlanden, zich hieraan niet gestoord. Hij behandelde Luxemburg op dezelfde voet als de andere Zuidnederlandse gewesten. Het was vertegenwoordigd in de Staten-Generaal en onderworpen aan de algemene wetten van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (Elias H.J., *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, I, blz. 403).

Ook hier paste Willem I, zijn Jozefistische schoolpolitiek toe. In Luxemburg-stad richtte hij in 1817 een atheneum op. De lessen begonnen er in de zomer om vijf uur 's morgens en 's winters om half zes. Hier heeft Laurent de gewoonte van de vroege ochtendstudie aangeleerd, die hem zijn ganse leven is bijgebleven (Laurent, F., *Enquête scolaire*, 1881, nr. 102).

Op 16 oktober 1827, pas 17 jaar oud, liet Laurent zich als student inschrijven aan de Rijksuniversiteit te Leuven, voor de faculteit wijsbegeerte en letteren. Hij wou leraar worden en wijdde zich aan de filologie. Aan de rechtsgeleerdheid dacht hij toen zelfs niet, want, zo schreef hij: «il faut de la fortune pour devenir magistrat ou avocat» (Bolaffio, o.c.).

In 1828 won hij de gouden medaille in de universitaire wedstrijd, met een verhandeling over de oorzaken van het zedenverval en de gevolgen ervan op het staatsbestel te Rome (Warlomont R., François Laurent, juriste, homme d'action et publiciste, blz. 8). Het lag in de geest van de tijd de loftrumpet de steken over de grootheid en de ongeschonden eenvoud van de Germanen in tegenstelling met de algemene decadentie van de Romeinen. Vele factoren hebben hierin meegespeeld, zo onder meer de anticlericale passies die in de Kerk van Rome een symbool zagen van het Latijnsdom (Elias H.J., *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, II, blz. 91; — vgl. Laurent, *Droit civil international*, I, nr. 120 en volg.; — *Histoire de l'humanité*, vijfde deel).

De Rijksuniversiteit te Leuven onder Willem I was, naar het woord van Van Maanen, een broeinest van Jacobijnen en geestelijken. De liberale denkbeelden vonden in het studentenmilieu, dat altijd naar vernieuwing streeft, vurige aanhangers.

Hier waaide niet de geest van het Concilie van Trente, maar wel van de Verlichting. De houding van de reactionaire paus Leo XII, die regeerde van 1823 tot 1829, werd er scherp becritiseerd. Leo's pontificaat was inderdaad een reactie op de moderne richting van zijn voorganger Pius VII en Consalvi. Verstandige beschikkingen uit het vorige pontificaat werden teniet gedaan, inquisitie en spionnage tierden welig. Leo XII verbood zelfs de door Consalvi ingestelde pokkenvaccinatie en hij bekommerde zich niet om het toenemende sterftecijfer. Overal werden reeds lang verouderde en afgeschafte bestuurs- en rechtsinstellingen opnieuw ingevoerd. In de Romagna werden in drie maanden vijfhonderd mensen ter dood, tot levenslange gevangenisstraf of tot verbanning veroordeeld. De inwoners van Ravenna vluchtten voor deze barbaarse executies uit de stad (Kühner, H., *Geschiedenis der Pausen*, blz. 202-203). Waarschijnlijk ligt hier de verklaring voor de anticlericale houding die Laurent heeft aangenomen. Van huize uit katholiek herkende hij in de Kerk van Rome niet meer het aangezicht van haar Stichter. De stem van zijn geweten deed hem deze Kerk verlaten (*Histoire de l'Humanité*, V, blz. 6).

Nog student, kwam Laurent onbevreesd uit voor zijn

vrijheidsideaal. Wanneer in november 1828 een groot petitionnement werd ingezet, geleid door Roussel, waarin aan koning Willem werd gevraagd dat het land in zijn oude vrijheden zou worden hersteld, aarzelde Laurent niet, samen met een vijftigtal medestudenten de petitie te ondertekenen, op gevaar af zijn studiebeurs te verliezen of weggestuurd te worden van de universiteit (Laurent, F., *Lettres d'un retardataire libéral*, blz. 21).

Bij het uitbreken van de Belgische omwenteling in september 1830, was Laurent student derde jaar filologie. De revolutie bracht in zijn toekomstplannen een algehele ommekeer.

Hij verliet de gededesorganiseerde Leuvense universiteit, liet de vreedzame studie van de filologie in de steek en ging naar Luik rechten studeren. Hier werd hij getroffen door de oorspronkelijke wijze waarop professor Antoine Ernst doceerde. Het les geven bestond voor professor A. Ernst niet in een monoloog waarbij de hoogleraar de studenten belerend toespreekt, maar in een voortdurend dialoog met de studenten, waarbij de professor van het spreekgestoelte afdaalde. Methode die Laurent, later zelf hoogleraar, eveneens zal toepassen omdat zij de studenten oefent hun mening in klare bewoordingen te uiten (Laurent, F., *Cours élémentaire*, blz. 125-126). Hij behaalde op 17 juli 1832 het diploma van doctor in de rechten, keerde terug naar Luxemburg en liet zich inschrijven aan de balie, de beste inleiding tot de rechtspraktijk. Twee jaar nadien werd hij door zijn oud-professor Antoine Ernst, die minister van Justitie was geworden, benoemd tot bureauchef in het Departement van Justitie en werd spoedig bevorderd tot afdelingsoverste. Dank zij de steun van deze minister, later hoogleraar aan de Katholieke Universiteit te Leuven, en diens tussenkomst bij zijn collega, de minister van Binnenlandse Zaken, onder wiens bevoegdheid alsdan het openbaar onderwijs ressorteerde, de katholiek de Theux, werd Laurent benoemd aan de heropgerichte Rijksuniversiteit te Gent (wet van 27 september 1835).

Zijn leeropdrachten werden regelmatig gewijzigd. Hij doceerde: grondwettelijk recht, administratief recht, encyclopedie, geschiedkundige inleiding tot het burgerlijk recht, beginselen van het burgerlijk recht. Slechts bij K.B. van 29 augustus 1866, na dertig jaar onderwijs, werd hem de leergang grondige vraagstukken van burgerlijk recht toevertrouwd (*Liber Memorialis*, I, blz. 325). Tot in 1876 werden aan de Rijksuniversiteiten in de candidaturen de beginselen van het burgerlijk recht, en in de doctoraten, de grondige vraagstukken gedoceerd.

II. De stille werker.

Het zag er naar uit dat de professorale loopbaan van Laurent stil en onopgemerkt zou voorbijgaan. Gedurende de eerste twintig jaar van zijn professoraat publiceerde hij slechts twee rechtsartikelen. Een studie over de lijfswang, waarin hij de afschaffing van deze rechtsinstelling bepleitte (*De la législation sur la contrainte par corps*, Gent 1837), en een bespreking over de rechts-historische werken van professor Warnkoenig (*Un mot sur les travaux récents de M. le professeur Warnkoenig, in de Messenger des sciences historiques*, 1854). Zijn opvattingen de lijfswang af te schaffen werden bovendien zeer slecht onthaald en zijn collega's verweten hem alle zekerheid in het zakenleven te doen vallen (Lameere J., François Laurent, membre de l'Académie, sa vie et son oeuvre, blz. 7).

Na twintig jaar professoraat was Laurent buiten de universiteit, zelfs te Gent, haast onbekend. Hij leefde

er stil en teruggetrokken aan de Ekkergemstraat (Wegwijzer van de stad Gent, 1850, blz. 270). Hetzelfde jaar van zijn benoeming was hij in het huwelijk getreden met mejuffrouw Rosalie Tesch, dochter van notaris Frederic Tesch en Marie-Cécile Nothomb, uit Messancy (Metzig), de zuster van de latere minister van Justitie, Victor Tesch (11 september 1836). Uit dit huwelijk werden één zoon en twee dochters geboren. De zoon, Charles Laurent, maakte een snelle loopbaan in de magistratuur; de dochters Rosalie en Marie huwden de broeders Albert en Hippolyte Callier, zonen van de Gentse liberale voorman, professor Gustave Callier (1819-1863). De beide Calliers zijn aan de Gentse balie bedrijvig geweest, en Hippolyte werd er stafhouder (1893-1894). Ongetwijfeld hebben zij ertoe bijgedragen om de leer van Laurent te verbreiden bij de rechtbanken en het Hof van Gent.

Regelmatig en stipt in zijn levensgewoonten, zag men Laurent, klein van gestalte, tenger, ineengedrongen, iedere morgen met vlugge korte passen de weg nemen naar de Universiteit. Steeds was hij in gedachten verzonken, bezig in zich zelf, zag noch hoorde iemand. Voortdurend was hij aan de studie. Ging de familie in verlof naar Messancy, de professor had zijn boeken bij en werkte onverstoord verder. De universiteitsbibliotheek kon zelfs moeilijk tijdig de boeken aanbrengen die de professor wenste in te zien; met een stootkar moesten zij naar huis gevoerd en teruggebracht worden.

Eindelijk, in 1850, durfde hij het aan de eerste delen van het werk dat hij al die jaren had voorbereid, te publiceren. Te Gent bij de uitgeverij L. Hebbelynck verschenen de eerste drie delen van de: « Histoire du droit des gens et des relations internationales ». Er was weinig belangstelling. Het land leefde nog onder de indruk van de Parijse februariomwenteling van 1848, en het republikeinse avontuur van Risquons-Tout; het volk beweeende de dood van de eerste Belgische vorstin Louise-Marie (1812-1850); de politiek was toegespitst op de schoolstrijd (wet van 1 juni 1850 betreffende het middelbaar onderwijs); in financiële kringen ging de aandacht naar het ontwerp Frère-Orban tot oprichting van een Nationale Bank.

Het is van belang de mening van tijdgenoten van Laurent over dit werk te kennen. Wij vinden ze weerspiegeld in de boekbespreking door Charles Faider. « De heer Laurent », aldus Faider, « heeft een groot werk aangevat, waaraan hij sinds lange jaren bezig is, dat enorme studie en opzoekingen heeft geleverd, en dat blijk geeft van een diepgaande kennis en een volgehouden inspanning welke zelden in ons land worden gevonden. De auteur vraagt zich af waarom de wereld in verschillende, elkaar vijandige nationaliteiten is verdeeld? Of er dan wel een tijd zal komen dat de gehele mensheid één grote gemeenschap zal vormen? Om deze vragen te beantwoorden heeft Laurent een wereldgeschiedenis ontworpen van het volkerenrecht sinds de vroegste tijden tot heden, waarin hij hoopt te kunnen aantonen dat er een voortdurende vooruitgang is van de mensheid naar éénheid. Wij hopen dat de auteur de moed zal hebben zijn studie verder te zetten om al over de middeleeuwen tot de moderne tijden te komen. » (La Belgique Judiciaire, 1850, 1471). Dat de voortzetting van de « Histoire du droit des gens » in België een storm zou ontketenen kon niemand vermoeden.

III. De zaak Laurent.

Bij het verschijnen in 1855 van het vierde boekdeel van de « Histoire du droit des gens et des relations internationales », herdoopt tot « Etudes sur l'histoire

de l'humanité », en dat gewijd is aan het Christendom, is de politieke toestand in België gans gewijzigd. Een vergelijk was getroffen tussen de bisschoppen en de regering inzake godsdienstlessen in het middelbaar onderwijs (Conventie van Antwerpen, 1854). De liberale regeringsploeg was afgelost door de katholieke regering De Decker (1855-1857). Op dit ogenblik van doctrinaire spanningen was het boek van Laurent, hoogleraar aan de Rijksuniversiteit te Gent, olie op het vuur. Volgens zijn visie, zoals bij vele van zijn tijdgenoten, David Strauss in Duitsland (1808-1874; Das Leben Jesu, kritisch bearbeitet), J. Renan in Frankrijk (1823-1892; — Vie de Jésus), C. W. Opsomer in Nederland (1821-1892; — De Godsdienst), had de relatie God wereld, volgens de oude bijbelse-kerkelijke opvattingen opgehouden te bestaan; het wonder werd bestreden en vervangen door onveranderlijke natuurwetten; het Christendom werd onttroond van zijn absolute, het werd een fase in de ontwikkeling van het godsdienstig bewustzijn der mensheid. De reactie bleef niet uit. De Leuvense hoogleraar in de godgeleerdheid, J.B. Lefebvre publiceerde in de Revue Catholique van 1856 (nr. 1 en 2), een: « Coup d'oeil sur la théorie rationaliste du progrès en matière de religion. Réponse à M. Laurent ». Bij decreet van 12 juni 1857 werd de Histoire de l'Humanité door de Congregatie van de Index veroordeeld.

Van kerkelijke en katholiek-conservatieve zijde werd ten zeerste aangedrongen bij de regering op passende maatregelen tegen de professor van een Rijksuniversiteit, die het aandurfde de godsdienstige overtuiging van de meerderheid der inwoners van het Rijk zo openlijk te kwetsen door het loochenen van de godheid van Christus. Ondanks de sterke druk die op minister De Decker werd uitgeoefend, beperkte deze er zich toe de rector van de Universiteit te verzoeken Laurent de blaam van de regering over te maken (Brief aan de Rector, 2 augustus 1956; Liber Memorialis, I, 332).

Dat Laurent zich hierbij niet zou neerleggen valt te begrijpen. Onmiddellijk greep hij naar zijn pen om de minister van antwoord te dienen. Laurent verklaarde niet te verstaan hoe in ons land, waar godsdienst en staat volledig gescheiden zijn, de regering zich kon bekommeren om de godsdienstige overtuiging van haar ambtenaren. Tevens benadrukte Laurent dat de meningen die hij in zijn boek uiteenzette, geen uitstaans hadden met zijn onderwijs (Liber Memorialis, I, blz. 333 en vlg.). Anderzijds werden in Oost- en West-Vlaanderen op 8 en 18 september 1856 bisschoppelijke brieven voorgelezen waarin het onderwijs aan de Rijksuniversiteit te Gent, gedoceerd door Gustave Callier, Brasseur en Laurent, werd afgekeurd (Warlomont, R., blz. 20; — Lettre pastorale sur l'instruction et l'éducation de la jeunesse, par sa grandeur Louis-Joseph Delebecque, évêque de Gand). De « Lettre Pastorale » van Monseigneur Delebecque werd door Laurent beantwoord met de « Lettres d'un docteur en droit à l'Evêque de Gand ».

Gezien de druk van de openbare opinie, stuurde minister De Decker een omzendbrief aan de inspecteurs van de Rijksuniversiteiten waarin hij er op wees dat, in het belang van het rijksonderwijs zelf, de professoren zich van iedere rechtstreekse aanval tegen de beginselen van de in België erkende erediensten, moesten onthouden. (Omsendbrief van 7 oktober 1856, Liber Memorialis, I 380 en volg.). Bij een interpellatie in de Kamers over deze omsendbrief bleef Minister De Decker, wiens optreden door het ongelegen mandement van de bisschoppen scheen te zijn ingegeven, het standpunt, dat hij had ingenomen, handhaven. Sommigen dachten hierin een neiging te vinden aan het universitaire onderwijs een bepaalde ideologie op te dringen. Door de han-

dige houding en bezadigde verklaringen van minister De Decker, werd evenwel deze zaak van kant gezet (Algemene Geschiedenis der Nederlanden, X, blz. 132; Warlomont, R., blz. 22 en volg.).

Einde 1857, toen de liberalen terug aan het bewind waren, publiceerde Laurent het vijfde deel van de « Histoire »: « Les barbares et le catholicisme ». Zeer ironisch schreef Laurent in het voorwoord: « Si mon volume paraît après la chute du ministère catholique, c'est par des causes indépendantes de ma volonté » (deel V, blz. 25, uitg. 1857).

Toch had Laurent geen uitgeverij gevonden die deze « Histoire » onder haar naam wilde publiceren. Het schutblad vermeldde eenvoudig: « chez l'auteur ».

De achttiendelige « Histoire de l'humanité », waarvan de volledige publicatie twintig jaar heeft geduurd (1850-1870), werd ook in het Spaans vertaald (Studios sobre la historia de la humanidad, Madrid, vertaling Gavino Lizarraga; Lameere, J., blz. 11).

Thans ligt het werk dat zoveel stof deed opwaaien onder het stof begraven samen met de filosofie van de Vooruitgang. Over deze filosofie schreef Prof. D. Dawson in het bekende werk « Progress and religion » (Nederlandse vertaling: Vooruitgang en Religie): « het optimisme van de negentiende eeuwse Europese liberalen is niet verwonderlijk, als men bedenkt dat de verbazingwekkende sociale en materiële veranderingen die zij beleefden, het tastbaar bewijs voor de juistheid van de vooruitgangstheorie schenen te leveren en het begin van een nieuw tijdvak in de gescheidenis van de mensheid schenen in te luiden... Niettemin, deze hoop is niet vervuld en de laatste vijftig jaren hebben een scherpe reactie tegen het triomfantelijk optimisme van de voorafgaande periode meegebracht » (blz. 177; — Zie ook Aron R., Introduction à la philosophie de l'histoire, Parijs, 1938).

IV. Kerk en Staat. — De Jezuïeten.

Terwijl de « Histoire de l'Humanité » nog op het getouw stond, was Laurent al bezig aan de publicatie van een nieuwe reeks werken, onder de titel: « L'Eglise et l'Etat » (1858, Le Moyen âge; — 1860, La Réforme; — Van Espen; — 1862, La révolution et l'époque contemporaine). Laurent, professor van staatsrecht, verdedigde hierin de stelling dat alle macht bij de Staat moet berusten en dat de Staat niet mag dulden dat een andere macht wetten zou uitvaardigen, al zouden die wetten slechts in geweten bindend zijn. « L'état ne peut permettre qu'un pouvoir quelconque publie des lois obligatoires, ne fût-ce que dans le for de la conscience, sans reconnaître une autre souveraineté que celle dont il est l'organe, c'est-à-dire sans abdiquer » (Laurent, F., Van Espen, étude historique sur l'église et l'état en Belgique, blz. 115). Hij betreurde het dat het Nationaal Congres in 1830 de scheiding van Kerk en Staat had aanvaard, omdat hiermede de Staat alle macht over de Kerk verloren had.

Bij de bespreking van het budget voor de erediensten in de Kamer van volksvertegenwoordigers, op 7 maart 1863, laakte volksvertegenwoordiger graaf Renesse, het nieuwe werk van Laurent: « L'Eglise et l'Etat ». Hij zag in de staatsopvattingen van de Gentse hoogleraar, niet alleen een aanslag op de Kerk, maar ook een miskennis van de grondwettelijke beginselen door het Nationaal Congres aanvaard. Volksvertegenwoordiger baron Nothomb noemde Laurent een « retardataire », die terug wilde naar de « Constitution civile du Clergé » van de Franse Revolutie (1791).

Maar anders dan in 1856, keurden thans verschillende liberale parlementariërs onder wie Pirmez, Thibaut

en Devaux openlijk de stellingen van Laurent af. (Ann. Parl. K. Volksv., 1862-63, blz. 522 en volg.) Deze publieke kaakslag op de rechter- en linkerwang tegelijk, was teveel voor Laurent. Geen tien dagen later begon hij in de « Journal de Gand » een reeks artikelen te publiceren onder de titel: « Lettres d'un retardataire libéral à un progressiste catholique ». De stijl waarin deze tweeënveertig brieven geschreven zijn blijkt voldoende uit volgende « welluidende » opschriften: « la duperie clérical »; — « l'exploitation monacale »; — « les vampires épiscopaux ». Maar, ook de liberalen werden in deze brieven niet gespaard. Misprijzend heet hij de liberale verdedigers van de grondwet: « Messieurs les libres ». Zelfs de Vrije Universiteit van Brussel moest het ontgelden: « Vous n'êtes pas une université libre, car vous ne vivez que par les subsides de la commune et de la province. Vous n'êtes pas une université libérale, car ce n'est pas l'opinion libérale qui vous soutient. » (Lettres, blz. 195-196; — Gent, 19 mei 1863).

Op deze uitval van Laurent volgde een striemend antwoord van de Brusselse hoogleraar Van Bommel. In een open brief, eveneens in de « Journal de Gand » gepubliceerd, zegde hij tot Laurent: « Mijnheer, gij zijt een jurist en een verdrukker van het oud regime; gij verstaat niets van de vrijheid; gij ziet maar de Kerk en de Staat, de ene tegenover de andere zoals eertijds, en gij wilt alle krachten van onze maatschappij samenspannen om de Kerk neer te halen, spijs de vrijheid van geweten... Gij behoort tot degenen die denken dat de Staat iedereen en alles is. Daarom wilt gij het ganse onderwijs in handen van de Staat. Wij denken er anders over ». (Lettres, blz. 215-216, — Gent, 26 mei 1863).

Al volgde op « L'Eglise et l'Etat » een algemene afkeuring, de anticlericale strijd lust van Laurent werd er allerminst door gedooft. Toch was het hem duidelijk geworden dat hij zich de weelde niet mocht veroorloven oorlog op twee fronten te voeren. Hij vond een nieuw en naar zijn smaak passend onderwerp, waarmee hij een goedkoop succes zocht, in het bekampen van de Jezuïeten. De « Lettres sur les Jésuites », gepubliceerd in 1864, zijn vierhonderd bladzijden scheldproza. Eén enkel staaltje: « Je demande ce que c'est que les jésuites ? ... Un jésuite est un homme qui parle autrement qu'il ne pense, pour tromper ceux à qui il parle: cela est synonyme d'hypocrite et de tartufe » (Tweede brief; blz. 13).

V. Dorpspolitieker - Franskiljon.

De herrie die rond de naam Laurent was ontstaan, maakte van de onbekende professor plots een liberale voorman. Hij kwam op de lijst voor de gemeenteraadsverkiezingen en werd in 1863 gemeenteraadslid. Hij bleef het tot 1873, en werd dan niet meer voorgesteld.

Als gemeenteraadslid vervulde Laurent de rol van rechtskundig raadgever van het stadsbestuur. Zijn bekommernis ging vooral naar de stadsscholen, het gesticht Guislain, de kerkhoven en kerkfabrieken. In de uitoefening van zijn mandaat heeft hij met alle kracht de Vlaamse herleving bestreden. Wanneer Julius Vuylsteke (1836-1903) op 13 december 1869 voor het eerst in de Gentse gemeenteraad in het Nederlands het woord nam, veerde Laurent recht en antwoordde hem in het plat-duitse dialect van Metz (Messancy), dat hij, geboren Luxemburger, vloeiend sprak. Hij ijverde voor de verspreiding van het Frans in de scholen. Met hand en tand heeft hij zich tegen de vernederlandsing van het onderwijs verzet.

Hij eiste dat in de normaalschool te Gent meer lessen besteed werden aan het Frans dan aan het Nederlands, want, aldus Laurent, een vreemde taal is moeilijker aan te leren dan de moedertaal (*Enquête scolaire*, 1881, nr. 147). Deze anti-Vlaamse houding van Laurent komt onbegrijpelijk voor wanneer hij toch in zijn « *Histoire de l'Humanité* » voortdurend er op wijst dat het verschil van rassen en talen door God gewild is. In zijn « *Droit civil international* » schreef hij: « Si Dieu a créé des nationalités diverses, c'est qu'il y a diverses faces dans le développement de l'activité humaine, et chaque nation, douée de facultés spéciales, est appelée à concourir, suivant son génie et sa mission, à accomplir la destinée commune que le Créateur a assignée à l'humanité » (bl. I, nr. 6, blz. 23). Wat Laurent aan vreemde volkeren toekeende weigerde hij aan de Vlamingen. Hij heeft evenwel zelf een verklaring van zijn standpunt gegeven. Naar zijn mening waren de flaminganten duisterlingen omdat zij het volk wilden beletten Frans te leren, dit betekent het enige instrument te veroveren dat de kleine man uit zijn onwetendheid zou kunnen redden en hem opheffen tot ontvoogding van de Kerk. Het proletariaat in Vlaanderen was immers nog overwegend landelijk christelijk-gelaten, ongeletterd en afgesneden van de wereld (Elias, H.J., *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, II, blz. 191). Laurent zag in de verheffing van het Vlaamse volk een machtige hefboom in de handen van zijn politieke vijanden. Evenals zijn anti-constitutionele houding was zijn franskiljonisme ingegeven door zijn anticlericale strijd. Voor deze strijd waren hem alle middelen goed, en had hij, zoals Prof. Van Bommel schreef, geen principes (*Enquête scolaire*, 1881; — *Lettres d'un retardataire*, blz. 216; — *Volksheleng*, 21 november 1908; — *Warlomont*, R., blz. 48).

VI. De zedelijke hervorming der arbeidende klassen.

Was Laurent op Vlaams gebied een « retardataire », op sociaal gebied was hij de meeste van zijn tijdgenoten vooruit. Het moet hem in zijn optiek van de Vooruitgang van het mensdom naar éénheid, pijnlijk getroffen hebben dat de technische vooruitgang de klassentegenstellingen nog had verscherpt. Met ongerustheid zag hij de internationale organisatie van het proletariaat. In zijn boek « *De werklidengenootschappen van Gent* » (1878), schreef hij: « de belhamels der internationale doen de werkliden geloven dat de rijken hun vijanden zijn; zij heten hen uitbuiters en hitsen de werkliden tegen hen op met aan dezen te doen geloven dat zij de slachtoffers zijn. Moest die jammerlijke verdeeldheid wortel schieten, dan ware het met de samenleving gedaan. In 1870 heersten deze hartstochten in Parijs. Binnen tien of twintig jaar zal het onweder opnieuw losbarsten. De revolutionaire regering zal de overhand krijgen, zich de wereld door vestigen en een vreselijke ramp zal het einde der XIXe eeuw kenmerken, tenzij de hogere standen het belang der behoeftigen ter harte nemen. Vergeet niet, rijken, dat de werkliden honderd tegen één zijn. Het Gentse werkvolk is reeds in de straten gekomen; dat kan nog gebeuren. Men moet zichzelf niet misleiden. Dat de werkliden ongelukkig zijn door hun eigen schuld, wat doet dit eraan? Zij hebben gebrek, en zij die honger hebben luisteren naar de buitensporige raad » (o.c., blz. 399-400).

Volgens Laurent was de sociale kwestie alleen op te lossen door de zedelijke opvoeding van de arbeidersklasse. Hiertoe zag hij voornamelijk twee middelen: het onderwijs en het sparen. Door het onderwijs moest de arbeider leren vrij te denken, want slechts voor vrije geesten heeft de vrijheid betekenis (*Principes*, VI,

nr. 97). Als lid van de schoolcommissie van de stad Gent legde hij er de nadruk op dat vooral de persoonlijkheid van het kind moet ontwikkeld worden. Hij nam contact op met de leerlingen, ondervroeg ze, moedigde hen aan, zorgde ervoor dat de besten een studiebeurs kregen voor het Atheneum. Een van zijn beschermelingen was de kleine Edward Anseele (1856-1938).

Voor de fabriekwerkers richtte hij verschillende werkmanskringen op. Hiervoor werd de « *Maatschappij Callier* » gesticht (1868), die moest bijdragen in de kosten van die werklidengenootschappen. Deze genootschappen, patronages, waren tevens avondschoolen en ontspanningskringen. In 1885 waren reeds zes door Laurent opgerichte kringen te Gent bedrijvig: *Vrijheidsliefde* (1868); *Vreugd en Deugd* (1868); *Nut en Vermaak* (1874); *Vermaak in het leren* (1875); *Leren vereert* (1876); *'t Werk veredelt* (1876); *Geluk in 't Werk* (1880); *Werken en Leren* (1885). Onvermoeibaar ijverde Laurent voor de groei en de bloei van deze patronages. Geen geldelijke offers waren hem te zwaar. De prijs Guinard, ten bedrage van 10.000 fr., die hem voor zijn « *Conférence sur l'épargne* » in 1872 werd toegekend, schonk hij aan de *Vrijheidsliefde* voor de bouw van een lokaal (*Manifestation*, blz. 25). Hij zorgde voor alles; trok de zondag op reis met de werklidengens en -meisjes; hij zat met hen aan het dambord of draaide de danskoord voor hen; hij organiseerde voordrachten, toneel- en zangavonden.

Laurent was ervan overtuigd dat de hervorming van de arbeidersklasse door de arbeiders zelf moest bewerkt worden. Helpt uzelf, zo helpe u God, was de leuze die hij de arbeidersklasse voorhield. Tot de werkliden zegde Laurent « ik leer U de zedelijke spaarzaamheid. Zij zal U gans met uw lot verzoenen; zij zal een einde stellen aan de klachten die tegen de fabrieken worden ingebracht, want voortaan zult gij door de honger niet meer worden bedreigd; noch als de armsten aangezien worden. Gij zult renteniers van de Staat zijn en het zal slechts van U afhangen om eigenaars en derhalve kiezers te worden. Door het sparen bekomt gij de gelijkheid, daar gij, zowel als de patroons, burgers zult zijn en dus gelijk zij in de verkiezingen zult mogen meestemmen » (*Zedelijke hervorming*, blz. 44). Degenen die sparen worden zedelijke wezens, want zij leren hun gebreken verbeteren en zich vervolmaken, volgens de grote wet der zedelijke vervolmaking: « weest volmaakt, gelijk uw Vader in de hemel » (o.c., blz. 47).

Wanneer voor ons de vraag rijst wat die arme dagloners dan wel konden sparen, Laurent had hierop het antwoord klaar: « De mens heeft maar drie natuurlijke behoeften: voeding, kleding en huisvesting. Al het overige zijn kunstmatige, ingebeelde behoeften, en die zijn onbeperkt. De mens schept zich dagelijks nieuwe behoeften om zijn slechte driften te voldoen. Dat de arbeiders het roken, het drinken en het snoepen laten, en met dat geld kunnen zij een lijfrente vormen. Zo zullen zij zedelijk leven en niet moeten vrezen voor werkloosheid of voor hun oude dag » (o.c. blz. 50, 70 en volg.) In loonsverhoging zag Laurent weinig heil. Zouden de arbeiders dat geld toch niet verkwisten? (o.c. blz. 41 en volg.)

Wel is Laurent opgekomen voor vermindering van de arbeidsduur en tegen de kinderarbeid; aldus zouden de werkliden de kans krijgen de scholen te bezoeken en door hun ontwikkeling zedelijke wezens te worden.

Hoe zonderling het ook mag voorkomen, Laurent zag werkelijk in de arbeidersklasse een minderwaardig volk: « les défauts, les vices de la classe la plus nombreuse et la plus pauvre lui sont innés; c'est un héritage séculaire qui se transmet avec le sang; et il faudra

des efforts séculaires pour corriger la nature et la modifier» (Enquête scolaire, 1881, nr. 129). Dat hij, niettegenstaande deze pessimistische opvattingen, zich persoonlijk ingezet heeft voor de zedelijke hervorming van de arbeidersklasse, wijst op de edelmoedigheid van zijn streven. Voor zijn arbeiderskringen zou hij de «Principes de droit civil» schrijven; voor dezen was de opbrengst van het werk bestemd dat hem een blijvende plaats in de rechtsliteratuur heeft verzekerd.

VII. De wetsuitlegger: *Principes de droit civil*.

Toen Laurent de «Principes de droit civil» aanvatte was hij bijna zestig jaar geworden. In de uiterst korte tijdspanne van tien jaar (1869-1879), heeft hij gans alleen dit werk van tweeëndertig boekdelen en één register, voltooid.

Men heeft gemeend dat hij eenvoudig zijn cursus, hier en daar wat bijgewerkt, publiceerde. Hij heeft dit weerlegd door er op te wijzen dat hij geen «cahiers» had, en dat hij ieder jaar zijn cursus veranderde. Laurent doceerde «beginselen» en geen «strijdvragen». Gans omgekeerd, na de publicatie van de «Principes», heeft Laurent het volledige werk samengevat in een vierdelige «Cours élémentaire», als handboek voor de studenten.

De «Principes» hebben op de tijdgenoten van Laurent een overweldigende indruk gemaakt. Advocaat-generaal Detourbet schreef in de Franse «Gazette des Tribunaux»: «M. Laurent a de prime abord conquis un rang éminent à côté de ses célèbres rivaux. Comme écrivain, comme penseur, comme savant il les égale. Son livre, remarquable entre les meilleurs, vivra autant que le code civil, dont il est le plus lumineux, le plus complet et le plus fidèle commentaire (Bonnecase, J. L'école de l'Exégèse, blz. 58; zie ook besprekingen van Dareste, Rev. d'histoire du droit français et étranger, 1869, 589; - de Folleville, D., Belgique Judiciaire, 1873, 234; - Lehr, E., Belg. Jud., 1879, 1166).

Reeds in 1876, toen slechts de eerste negentien banden van de «Principes» waren gepubliceerd, werd het werk met de vijfjaarlijkse staatsprijs voor morele en politieke wetenschappen bekroond. Terecht liet de jury gelden dat de «Principes» als een echt Belgisch werk mochten aanzien worden, niet alleen wegens de persoon van de auteur, maar vooral omwille van de wijze waarop Laurent de «Code civil des Français» had behandeld. Hiermede bedoelde de jury dat Laurent niet alleen gebruik had gemaakt van de beginselen waarvan de napoleontische wetgever was uitgegaan, maar dat hij bovendien een juiste toepassing had weten te maken van de nieuwe beginselen neergelegd in de Belgische grondwet en de bijzondere wetten, zoals o.m.: de erkenning van de rechten van de vreemdelingen, de vrijheid van vereniging, het recht van opstal en cijnspacht.

De benaming waaronder Laurent zijn studies over burgerlijk recht aanbood, «Principes», wijst onmiddellijk op het gestelde doel. In de opvatting van Laurent was de burgerlijke maatschappij bedreigd door de miskenning van de principes van de Code Napoleon. Had den de rechtbanken al niet aangenomen dat de weigering om de belofte na te komen het burgerlijk huwelijk kerkelijk te laten voltrekken, een grove belediging was en een grond tot echtscheiding (deel II, nr. 486; deel III, nr. 196)!

Had zelfs Demolombe dit ook al niet verdedigd? Op welke tekst steunde de rechtsleer die de geestelijke staat als een huwelijksbeletsel aanzag? Een nietigheid zonder tekst? De rechtsgeleerden mochten de glorieuse

traditie van hun orde, het burgerlijk gezag tegen de aanmatigheden van de Kerk te verdedigen, niet vergeten (deel II, nr. 370).

Bovendien hield de miskenning van de principes nog een veel groter gevaar in. Wordt de rechtsbedeling niet in het gedrang gebracht door de rechtsonzekerheid wanneer men de wil van de wetgever niet meer erkent? Die wil ligt vastgeankerd in een authentieke tekst. Precies omdat de tekst miskend wordt doet men beroep op de geest van de wet en stelt de wetsuitlegger zich in de plaats van de wetgever (Cours, Préface, blz. 12 en volg.).

Ongenadig trok Laurent ten strijde tegen de rechtsleer waar deze de «principes» miskende. In de beruchte «Préface» van zijn «Cours élémentaire» nam hij die rechtsleer op de korrel. Merlin zette hij van kant omdat diens opvattingen nog te veel doordrongen waren van het Romeinse recht en de costuimen. De beroemde Troplong was een ketter die een andere taal sprak dan de Code en een «nieuw recht» wilde scheppen. Demolombe ontbrak het aan principes, die offerde hij aan de feiten op. Marcadé was een verkrachter van het burgerlijk wetboek. Colmet de Stanterre was te doctrinair. Pont, de voortzetter van Marcadé miskende de tekst van de wet. Mourlon kwam af met: «gevaarlijke nieuwlichterij van de school van Parijs» (Cours, Préface, blz. 89 en volg.). Het was dus hoog tijd dat eindelijk iemand toch de ware leer zou verkondigen!

Voor de rechtspraak was Laurent niet milder. Voor hem was de jurisprudentie van het Franse Hof van Cassatie even grillig als een loterij (Cours, Préface, blz. 89). Hij mocht dit zeggen met gezag, want in zijn «Principes» had hij drieduizend achthonderd zevenenveertig arresten ontleed (deel XXXIII, Tw. Jurisprudence). Hardnekkig heeft hij de «vrije jurisprudentie» bekampt, die in ons land onder de krachtige impuls van procureur-generaal Ch. Faider onstuitbaar begon door te breken. De strijd tussen de progressieve rechtspraak en de exegetische wetsuitlegging werd scherp toegespitst naar aanleiding van het cassatiearrest van 2 april 1857 omtrent de toepassing van art. 970 B.W., dat bepaalt dat een eigenhandig testament niet geldig is wanneer het niet is gedagtekend. Op de conclusie van advocaat-generaal Ch. Faider, had het Hof van Cassatie beslist dat de testamentmaker de dagtekening mocht kiezen welke hij gepast vond en zelfs zijn testament mocht antideren, voor zover de bewaamheid van de erfmaker er niet bij betrokken was (Pas., 1857, I, 234; - zo ook Cass., 26 maart 1875, Pas., 1875, I, 207). Dit arrest, schreef Laurent, is in tegenspraak met de principes, met de tekst en de geest van de wet. Wanneer de wet een datum vereist moet het de juiste datum zijn of er is geen dagtekening en het testament is nietig. Merkwaardig is dat waar de Belgische rechtsleer van onze tijd eensgezind, ondanks het verzet van Laurent, deze «vrije rechtspraak» heeft aanvaard, de Franse rechtspraak en rechtsleer op dit punt strikt het principe, zoals door Laurent met onverbidde logica verdedigd, blijven handhaven (Van Dievoet, F., Hoe eenzelfde wetsartikel, art. 970 B.W. in Frankrijk en in België verschillend recht heeft teweeggebracht, Album Professor F. Van Goethem, blz. 173 en volg.).

De «Principes» hadden niet alleen hun succes te danken aan de heldere en overtuigende redenering waarmee Laurent zijn stellingen uiteenzette en de meesterlijke wijze waarop hij zijn methode hanteerde. Het werk muntte bovendien uit, wat de inhoud zelf betrof, door originele denkbeelden. Hiervan een treffend voorbeeld. De ganse schaar XIXe eeuwse rechtsge-

leerden heeft art. 1384, eerste lid B.W., over de aansprakelijkheid voor schade door zaken die men onder zijn bewaring heeft, slechts gezien in toepassing van art. 1382 en 1383 B.W., en stelde het bewijs van een fout in hoofde van de bewaarder van de zaak voorop. Laurent is tegen de algehele rechtsleer en tegen de toenmalige jurisprudentie van het Hof van Cassatie van België en Frankrijk in, de eerste en enige geweest die alsdan voorhield dat deze wetsbepaling een algemeen beginsel inhoudt betreffende aansprakelijkheid voor zaken, en dat deze tekst een vermoeden van fout schept tegen de bewaarder van de zaak (Laurent, XX, nr. 63; - Dalcq, R., *Traité de la Responsabilité*, I, nr. 2028).

Ook de gebreken van de «Principes» zijn de tijdgenoten van Laurent niet ontgaan. Bij de bespreking in de provincieraad van Oost-Vlaanderen, in 1902, over de oprichting van een Laurent-monument te Gent, heeft onze gewezen stafhouder, Hermann de Baets (1856-1922), zelf oud-student van Laurent, in een merkwaardige rede, met vlijmscherpe bewoordingen de politieke endoctrineren van het juridisch oeuvre van Laurent gegispt (Bonnecase, *Problème du droit*, blz. 59; zie ook Van Biervliet, J., *L'interprétation belge du Code civil*, Livre du centenaire, II, blz. 650). Meer dan eens was de wetsuitlegging in zijn hand een wapen om een bepaalde politieke uitkomst te bereiken (Van Dievoet, E., *Het burgerlijk Recht in België en Nederland van 1800 tot 1940*, blz. 95).

Bovendien was de methode zelf door Laurent zo meesterlijk gehanteerd, het recht schijnbaar alleen en uitsluitend door de wet te verklaren, haar hoogtepunt reeds voorbij.

Door de exegetische methode tot in het uiterste door te drijven, had Laurent zelf het zwakke punt ervan blootgelegd. Laurent die de mogelijkheid van tegenstrijdigheid tussen de tekst en de geest van de wet niet had aanvaard was toch verplicht toe te geven dat de identiteit van deze beide gegevens niet volstrekt is: zij bestaat slechts wanneer de tekst zelf duidelijk is. Deze beperking doet het ganse systeem in elkaar storten want zij laat de toepassing van het beginsel over aan de persoonlijke beoordeling. Een tekst die klaar is voor de ene, zal voor de andere duister zijn (Van der Eycken, J., *Méthode positive d'interprétation juridique* blz. 27).

Het standpunt van Laurent de wet alleen te verklaren volgens de wil van de wetgever bij de totstandkoming van die wet was ingegeven door zijn bekommernis om rechtszekerheid (*Cours*, Préface, blz. 10). Toch was hij niet blind voor de evolutie en verklaarde hijzelf dat wanneer de zeden en gewoonten veranderen ook het recht moet veranderen (*Principes*, I, nr. 428). Maar die verandering, aldus Laurent, mag omwille van de maatschappelijke stabiliteit alleen door de wetgever en niet door de wetsuitlegger gebeuren. Men moet zich in naam van de Vrijheid aan de Wet onderwerpen, want door de vrijheid zal de nieuwe wet tot stand komen (*Principes*, I, nr. 33).

Dit logisch sluitend systeem beantwoordt echter niet aan de maatschappelijke behoeften. Immers, de rechts-evolutie aan de wetgever alleen toevertrouwen is hem een bovenmenselijke taak opdragen en de rechtsbetrekkingen afhankelijk maken van de voortdurende schommelingen van de politieke machtsverhoudingen (Warlomont, R., blz. 60; - Faider, C., *La jurisprudence progressive*, Belg. Jud., 1884, kol. 1569 en volg.).

VIII. De Wetsontwerpen: *Avant-projet de révision du Code civil*.

Veel sterker nog dan voor de «Principes» heeft de

politieke doctrinaire stellingname van Laurent, het «Avant-projet de révision du Code civil» ontluisd. In 1879 had Bara, alsdan minister van justitie, beroep gedaan op Laurent om een voorontwerp op te stellen voor een Belgisch burgerlijk wetboek. Was Laurent in zijn «Principes» door de tekst van de Code Napoléon en de motieven van de wet, zoals hij ze begreep, gebonden geweest in zijn wetsuitlegging, in het «Avant-projet» kon hij als «wetsontwerper» zijn wijsgerige en politieke inzichten ongehinderd doen gelden. Wanneer Bara in 1882 het eerste deel van het ontwerp ter inzage op het bureau van de Kamer legde, bleef de reactie dan ook niet uit (zie Picard, E., *L'avant-projet de révision du Code civil par M. Laurent, J.T.*, 1882, 281; - Faider, C., *La jurisprudence progressive*, Belg. Jud., 1885, 1569). Zodra in 1884 de katholieken terug aan de macht kwamen, liet de nieuwe minister van Justitie, de heer Woeste, een man van scherp omlijnde beginselen, onmiddellijk aan Laurent weten dat het «Avant-projet» werd ingetrokken. Naderhand zou de gematigde Beernaert de herziening van het B.W. aan een commissie opdragen. Dit was meteen de doodsteek voor het nieuwe Belgische B.W.

Toch zou het verkeerd zijn het «Avant-projet» omwille van enkele op de spits gedreven stellingen, niet naar zijn volle waarde te schatten. In dit werk is Laurent als rechtsgeleerde uitgestegen boven de wetsuitlegger van de «Principes». De commentaren bij de verschillende artikelen zijn echte rechtsgeleerde opstellen die uitmunten, niet enkel door hun klare en beknopte stijl, maar vooral door de gevatheid waarmee de stellingen worden toegelicht en gefundeerd door gegevens die ook aan andere wetenschappen dan de rechtsgeleerdheid, worden ontleend. Het «Avant-projet» blijft een ware goudmijn, die voor elk ernstig juridisch onderzoek, moet aangeboord worden. Bovendien heeft het «Avant-projet» een rechtsvernieuwende invloed uitgeoefend, die thans nog nawerkt (b.v. inzake de handelingsbekwaamheid van de gehuwde vrouw, bescherming van de natuurlijke kinderen, huwelijksgoederenrecht).

IX. De Wetsvoorsteller: *Le droit civil international*.

Heeft Laurent zijn loopbaan als auteur ingezet met de «Histoire du droit des Gens et des relations internationales», hij heeft ze als rechtsgeleerde bekroond met zijn: «Droit civil international». De gedachte die beide werken beheerst is dezelfde: de mensheid op weg naar eenheid. In zijn «Droit civil international» smeedt de hij de middelen die naar de verwezenlijking van die eenheid moeten leiden. Het internationale burgerlijk recht dat hij ontwierp is niet aan enige nationaliteit gebonden, maar is het recht van de (toekomstige) wereldburger. Tot zolang echter de eenheid van de wereld niet is verwezenlijkt moet elke burger volgens zijn nationale wet in den vreemde behandeld worden.

De leer van Laurent betreffende het internationaal privaatrecht heeft op het einde van de XIXe eeuw enig succes gekend. Bij ons werd de internationale richting eveneens door Rolin-Jacquemijns (1835-1902) voorgestaan. Thans, nu de wereld toch reeds zo veel dichter bij elkaar is gekomen wordt de opvatting van een «internationaal» burgerlijk recht, nog steeds als een droombeeld beschouwd (Van Brakel, S., *Grondslagen en Beginselen van Nederlands Internationaal Privaatrecht*, 3e uitgave, blz. 21). Voor Laurent was het internationaal burgerlijk recht niet een droombeeld maar een ideaal dat door vooruitziende staatslieden moet verwezenlijkt worden. Aan de Italiaanse jurist, revolu-

tionair en politicus Mancini (1817-1888) droeg hij zijn «Droit civil international» op.

X. Blijvende betekenis als rechtsgeleerde.

In het goed gedocumenteerd werk «Problèmes du droit et science belge du droit civil», heeft Bonnacase heel juist opgemerkt dat Laurent voor zijn tijdgenoten veel meer een partijman dan een rechtsgeleerde is geweest. Voor ons, drie kwart eeuw na de verdwijning van het strijdtoneel van deze veelzijdige persoonlijkheid (11 februari 1887), is gans omgekeerd, de spanning rond Laurent gedooft en verschijnt hij ons als de grote negentiende eeuwse civilist. Wanneer op zo menige bladzijde van zijn juridisch oeuvre Laurent zijn anticlericale opvattingen onder de mom van een rechtsprobleem voorschotelt, wordt dit nu zonder meer als «curiosa» aangezien. Men kan slechts glimlachen wanneer b.v. Laurent in alle ernst, de vraag stelt of een cadaver, dit is een Jezuïet, wel bekwaam is om mandataris te zijn (deel XXVII, nr. 397). Maar niemand zal hierom de geldigheid van de leer van het mandaat zoals door Laurent uiteengezet, betwisten. Ondanks deze «schoonheidsgebreken» hebben de «Principes» zich weten te handhaven. Zij zijn onbetwistbaar het grote monument van de XIXe eeuwse Belgische rechtswetenschap. Geen ander Belgisch juridisch werk heeft dezelfde uitstraling gekend. Thans nog verschijnt er in de landen van de Code Napoléon geen werk van betekenis op het gebied van het burgerlijk recht dat niet de «Principes» heeft aangeboord.

Ook de tegenwoordige rechtspractici laten niet na, geplaatst voor een ingewikkeld juridisch probleem, Laurent te raadplegen, al vergeet men soms deze bron te vermelden.

In de rechtspraak van ons hoogste rechtscollege is de invloed van de leer van Laurent heden nog merkbaar. Het ophefmakend cassatie-arrest van 6 mei 1943, waarbij het Hof de stelling verwierp van de volheid van bevoegdheid van de voogd, welke tot dan toe door het Hof zelf werd gehuldigd, is een zuivere toepassing van de leer van Laurent dat een voogd niets meer is dan een beheerder (Laurent V., nr. 40 en volg.; nr. 63 en volg.; - nieuwe rechtspraak: Pas., 1943, I, 157; vroegere rechtspraak: Cass., 30 april 1852, Pas., 1852, I, 475; - zie hierover: Kluyskens, VII, nr. 729 in fine; - De Page, II, 3de uitgave, nr. 174). Meer recent nog, bij arrest van 29 november 1963 diende het Hof van Cassatie te statueren over de aansprakelijkheid van een garagist die een van zijn auto's laat gebruiken door een klant en waarmede deze verongelukt omdat een wiel van de geleende wagen slecht was aangespannen. In een noot onder dit arrest merkt R. Dalcq op, dat het Hof zich heeft laten leiden door de leer van Laurent inzake bruikleen, wanneer het besliste dat art. 1891 B.W., geen contractuele verbintenis tot vrijwaring instelt ten laste van de uitlener in het voordeel van de lener, wanneer de geleende zaak zodanige gebreken heeft dat zij aan hem die er zich van bedient schade kan veroorzaken, doch een aquilijnse aansprakelijkheid, beperkt tot het enkel geval waarin de uitlener de gebreken kende en hij de lener niet gewaarschuwd heeft (Cass., 29 november 1963, J.T. 1964, 293 met noot; R.W., 1963-1964, 1023; - Laurent, XXVI, nr. 483).

Maar ook wanneer de «Principes» ingevolge de voortdurende rechtsontwikkeling hun praktische gelding zullen verloren hebben, zullen zij een waardevol tijdsdocument blijven.

Zij zijn veel meer dan louter juridisch-technische uiteenzettingen. De verhandelingen over het eigendomsrecht of over het erfrecht zijn merkwaardige verdedi-

gingen van een levensbeschouwing die de maatschappelijke ordening op deze rechtsinstellingen grondvest (vgl. de Folleville, D., Belg. Jud., 1873, kol. 238). In deze rechtsinstellingen zag Laurent, voor zijn tijd, de meest geschikte middelen voor de ontwikkeling van de enkeling. Hiertoe bij te dragen was zijn hoge zending die hij op een schitterende wijze heeft vervuld met de volledige inzet van zich zelf en waardoor hij als rechtsgeleerde een blijvende plaats onder de grootten heeft verworven.

Voor zijn tijdgenoten was hij een teken van tegenspraak. Hij ontweek de strijd niet. Integendeel. Met ongemene scherpte kwam hij tussen in de meest delicate kwesties, om zijn waarheid te verdedigen. Misschien heeft hij zich zelf wel het best getypeerd in de biografie welke hij schreef over de jansenistische canonist Zeger-Bernhard van Espen (1646-1728). Deze Leuvense hoogleraar die opkwam voor de rechten van de Vorst tegen de aanspraken van de Kerk, ontweek nochtans zeer zorgvuldig in zijn geschriften de in die tijd brandende theologische problemen.

Laurent betreurt het dat de geleerde van Espen deze strijd had vermeden. «Cette retenue», aldus Laurent, «prouve au moins que le docteur de Louvain n'avait pas le génie agressif; il reculait devant la lutte» (Van Espen, blz. 44). Laurent is nooit geweken. Hij was werkelijk «un génie agressif».

I. Bibliografie

Bonnacase, J., — Problèmes du droit et science belge du droit civil, Parijs, 1931.

Dalcq, R., — Traité de la Responsabilité, deel I, Brussel, 1959.

Dawson, D.C., — Vooruitgang en Religie, Brussel, 1948.

Delbecque, L.J., — Lettre pastorale sur l'instruction et l'éducation de la jeunesse, Gent, 1856.

De Ridder, R., — François Laurent — Liber Memorialis van de Universiteit te Gent, I, blz. 324, Gent, 1913.

Elias, H.J., — Geschiedenis van de Vlaamse gedachte, delen 1 en 2, Antwerpen, 1963.

Faber, W., — Wijsgeren in Nederland, Nijkerk, 1954.

Faider, C., — La jurisprudence progressive, Bel. Jud., 1884, 1570.

Fuzier-Hermann, — François Laurent, Belg. Jud. 1887, 1538.

Ladrière, R., — Gentsche locale geschiedenis. L. Roelandt en F. Laurent, Gent, 1941.

Lameere, J., — Laurent, Brussel, 1888.

Lameere, J., — François Laurent, membre de l'Académie, sa vie et son oeuvre, Brussel, 1905.

Lefebvre, J.B., — Coup d'oeil sur la théorie rationaliste du progrès en matière de religion. Réponse à M. Laurent, Revue Catholique, 1856, nr. 1 en 2.

Manssen, — Mannen van betekenis in onze dagen: François Laurent, Haarlem, 1883.

Nys E., — François Laurent, sa vie et ses oeuvres, Brussel, 1887.

Picard, E., — L'avant-projet de révision du Code civil par M. Laurent, J.T., 1882, 281.

Poirier, P., — Notice sur François Laurent, Gent, 1887.

Van Brakel, S., — Grondslagen en Beginselen van Nederlands Internationaal Privaatrecht, Zwolle, 1953.

Van der Eycken, J., — Methode positive d'interprétation juridique, Brussel, 1912.

Van Dievoet, E., — Het burgerlijk recht in België en Nederland van 1800 tot 1940, Antwerpen, 1943.

Van Dievoet, E., — Hoe eenzelfde wetsartikel, art. 970 B.W., in Frankrijk en in België verschillend recht heeft teweeggebracht, Album Professor F. van Goethem, Antwerpen, 1964.

Vermassen, A., — Le Barreau de Gand, Gent, 1912.

Warlomont, R., — François Laurent, juriste, homme d'action et publiciste (1810-1887), Brussel, 1948.

X., — Manifestation en l'honneur de M. le professeur F. Laurent, Gent, 1878.

X., — François Laurent, Discours prononcés lors des funérailles le 14 février 1887, Gent, 1887.

X., — Over de Gentschen hoogleraar Laurent, Weekblad van het Recht, 1887, 5379.

X., — Hulde aan François Laurent, Gent, 1909.

X., — Algemene Geschiedenis der Nederlanden, deel X, Utrecht, 1955.

II. Publicaties van François Laurent

— De la législation sur la contrainte par corps (Nouvelles archives historiques, philosophiques et littéraires, Gent, 1837);

— Histoire du droit des gens et des relations internationales. Etudes sur l'histoire de l'humanité (18 delen : L'Orient; La Grèce; Rome; Le Christianisme; La Barbarisme et le Catholicisme; La Papauté et l'Empire; La Féodalité et l'Eglise; La Réforme; Les guerres de religion; Les nationalités; La politique royale; La philosophie du dix-huitième siècle et le christianisme; La Révolution Française; L'Empire; La réaction religieuse; La religion de l'avenir; La philosophie de l'histoire; Gent, 1850-1870).

— Un mot sur les travaux récents de M. le professeur Warnkoenig — (Messager des sciences historiques, 1854, 315);

— Les communes au moyen-âge (La libre recherche, I en II, 1855).

— Lettres d'un docteur en droit à l'Evêque de Gand. Des devoirs des fonctionnaires en matière religieuse. La liberté d'enseignement en matière religieuse (Brussel, 1856);

— Der Kampf der liberalen und katolischen Partei in Belgien. Eine Warnung für Deutschland. Briefe eines Belgiers an einen Suddeutschen (Zürich, 1857);

— L'Eglise et l'Etat: Le moyen-âge; La réforme; La révolution et l'époque contemporaine (Brussel, 1858-1862);

— Le communisme catholique (Brussel, 1859);

— Esprit de l'histoire de l'humanité de M. Rosbach (Brussel, 1859);

— Van Espen. Etude historique sur l'Eglise et l'Etat en Belgique (Brussel, 1860);

— Rapport au Ministre de l'Intérieur, au nom de la Commission nommée pour rechercher les modifications qu'il y aurait lieu d'introduire dans la loi du 1er mai 1857, sur les jurys d'examen (Documents parlementaires, 1861-62, nr. 122);

— Lettres d'un retardataire libéral à un progressiste catholique, adressées à M. Nothomb, membre de la Chambre des Représentants (Brussel, 1863);

— Lettres sur la question des cimetières. Première série. — La question religieuse. — La cupidité clérical. Le fanatisme du clergé. Deuxième série: Le point du droit (Brussel, 1864).

— Lettres sur les jésuites (Brussel, 1864);

— Rapport sur la réorganisation de la Commission des écoles communales de Gand (Gent, 1864);

— Rapport sur l'inhumation de l'évêque de Gand (Gent, 1864);

— L'arrêté royal du 15 septembre 1816 sur les bourses de fondation destinées à l'enseignement supérieur est-il encore en vigueur? Bourse de la fondation Jean van Havre pour l'enseignement supérieur (Gent, 1864; — Belg. Jud., 1864, 241);

— Rapport sur les frais de traitement des prostituées syphilitiques (Gent, 1864);

— Rapport sur la proposition de demander l'établissement à Gand d'une école normale d'institutrices aux frais de l'Etat (Gent, 1865);

— L'Enterrement de Gustave Callier. Réponse aux protestations du clergé (Gent, 1865);

— Rapport sur la suppression du mont-de piété (Gent, 1865);

— De la passion des catholiques pour la liberté. Lettres à M. Dechamps (Gent, 1865);

— Projet de règlement de la ville de Gand sur les inhumations (Gent, 1865; — Belg. Jud., 1865, 577 en 593);

— Rapport sur l'admission des aliénés indigents dans les hospices (Gent, 1865);

— Lettres à M. l'abbé Delvigne par un solidaire (Leuven, 1866);

— Rapport sur un projet de règlement pour l'hospice Guislain (Gent, 1866);

— Rapport sur le projet de loi d'expropriation pour cause d'utilité publique par zones (Gent, 1866; Belg. Jud., 1866, 97; Rev. de l'Adm., XIII, 467);

— Conférence sur l'épargne (Gent, 1867);

— La Caisse d'épargne dans les écoles communales de Gand (Brussel, 1867);

— Projet de sociétés pour la moralisation des classes laborieuses par l'épargne (Gent, 1867);

— La Société Callier, pour la moralisation des classes laborieuses (Gent, 1868);

— Le livre de l'épargne, par un membre de la Société Callier (Gent, 1868). Samenspraken over het sparen door een lid van de Maatschappij Callier, vertaald door N. Destanberg (Gent, 1868);

— Exposé et critique des principes généraux en matière de statuts réels et personnels d'après le droit français (Revue de droit international de Rolin-Jacquemyns, 1869, 244);

— Principes de droit civil (Brussel, 1869-1878);

— Rapport sur la Société Callier. Appel aux libéraux pour la formation de sociétés ouvrières (Gent, 1870);

— Les attaques contre la propriété et les classes ouvrières (Revue de Belgique, 1871, 293);

— Rapport de la commission spéciale du Mont-de-Piété (Gent, 1872);

— Droit civil (Patria Belgica, 1873, 537);

— L'infailibilité papale (Dictionnaire général de la politique, de Maurice Block, dl. II, blz. 76 en volg.; Parijs, 1874);

— Ce qui manque à l'instruction primaire (Revue de Belgique, 1875, 113);

— Des processions et leur interdiction par l'autorité communale (Belg. Jud., 1875, 654);

— L'Election de Gand. Vainqueurs, que ferons-nous? (Revue de Belgique, 1876, 31);

— De la compétence des tribunaux belges relativement aux étrangers (Journ. du dr. internat. privé de France, 1876, 496; — Belg. Jud., 1878, 737);

— Dieu dans l'histoire (Revue de Belgique, 1877, 28);

— Les sociétés ouvrières de Gand (Brussel, 1877). — De werklieidenootschappen van Gent (Brussel, 1878);

— Etudes sur le droit international privé (Journ. du

dr. internat. privé de France, 1878, 309, 421, 438 ; 1879, 5);

— L'Eglise et l'enseignement (Revue de Belgique, 1878, 5);

— L'Eglise et l'Etat d'après Minghetti (Revue de Belgique, 1878, 121, 233);

— La loi de 1842 (Revue de Belgique, 1878, 213);

— La réforme des écoles normales (Revue de Belgique, 1878, 333);

— Cours élémentaire de droit civil (Brussel, 1878);

— L'inspection des écoles (Revue de Belgique, 1879, 166);

— Les écoles d'adultes (Revue de Belgique, 1879, 345);

— Le droit civil international (Brussel, 1880-1882);

— Enquête scolaire. Mémoire sur l'expertise des écoles normales publiques et privées (Brussel, 1881);

— Avant-projet de révision du Code civil, rédigé sur la demande du Ministre de la Justice (Brussel, 1882-1885).

— Réformation morale des classes laborieuses (Brussel, 1884); — Zedelijke hervorming der arbeidende klassen (Gent, 1884).

Antwoord van Mr. F. DUCHÊNE, stafhouder der Balie van Gent

Voor de hartelijkheid waarmee U me bij de aanvang van deze plechtige openingszitting heeft begroet, wil ik in de eerste plaats U, Mijnheer de Voorzitter mijn beste dank betuigen.

En laat me ook toe U te zeggen hoe zeer ik de werking van de Vlaamse Conferentie waardeer en hoe zeer ik op prijs stel de lofwaardige inspanningen die zij zich getroost om onze jongere confraters bij hun beroepsopleiding behulpzaam te zijn. Met vreugde stel ik vast dat de Vlaamse Conferentie, getrouw aan de idealen van haar stichters, steeds levenskrachtig is en onder uw bevoegde en toegewijde leiding haar taak op voortreffelijke wijze vervult.

Mijn Waarde Confrater, Meester G. Baert, dat het Bestuur van de Vlaamse Conferentie U heeft aangegeven om op deze vergadering de openingrede uit te spreken, strekt U tot eer. U zijt een van onze veelbelovende jonge confraters die zich met ijver en ernst toelegt op de studie van rechtskwesties. In 1957, na op schitterende wijze het diploma van doctor in de rechten aan de Rijksuniversiteit te Gent te hebben verworven, heeft U zich aan onze balie laten inschrijven. Ofschoon nog zeer jong, heeft U reeds verscheidene juridische verhandelingen in tijdschriften gepubliceerd en aan de Algemene Practische Rechtsverzameling heeft U een bijdrage over de familieraad geleverd.

Door het warm applaus waarmee uw rede over « François Laurent » werd begroet, heeft U zich kunnen overtuigen van de grote bijval die zij bij uw talrijk gehoor heeft gevonden.

Met belangstelling en gespannen aandacht heeft eenieder naar uw rede geluisterd. Wat mij betreft, kan ik U verzekeren dat zij me uitermate heeft geboeid en het verheugt me U van harte te mogen gelukwensen. Ik feliciteer U in de eerste plaats voor de keuze van uw onderwerp; ik acht immers openingsvergaderingen zoals deze een zeer geschikte gelegenheid om te spreken over de een of andere grote figuur die in ons land de rechtswetenschap heeft gediend en tot de kennis en ontwikkeling van het recht heeft bijgedragen. Ik feliciteer U voor de voortreffelijke wijze waarop U uw onderwerp heeft behandeld; uw rede getuigt van zorgvuldige en langdurige navorsingen en kenmerkt zich door een glasheldere en onberispelijke taal.

Van de belangrijke en innemende figuur van Laurent heeft U ons een treffend beeld gegeven; U heeft ons in kennis gesteld van de veelzijdige werkzaamheid die deze man in zijn leven heeft ontplooid: als geschiedschrijver, als politiek publicist, als sociaal werker, maar vooral als rechtsgeleerde.

Laurent, zoals U het in uw rede doet uitschijnen, is nauw betrokken geweest bij de binnenlandse politiek van ons land tijdens de 19e eeuw; hij heeft geleefd

in een periode van het Belgische politieke leven waarin de strijd tussen de katholieke en de liberale partij uiterst fel was en het voorwerp van deze partijstrijd vooral het kerkelijk vraagstuk was. In 1847 komt een einde aan de periode van de unionistische regeringen en van dit jaar af tot 1884 wordt het land bestuurd beurtelings door een katholieke regering en door een liberale regering.

De loopbaan van Laurent moet worden gesitueerd tussen het begin en het einde van het klassieke liberalisme in België.

Laurent is een grote figuur geweest, doch een zeer omstreden figuur; deze omstreden figuur is hij geweest niet alleen tijdens zijn leven, doch ook na zijn dood. Terecht heeft U doen opmerken dat binnen onze grenzen Laurent meer als politiek strijder dan als rechtsgeleerde werd gehuldigd. Als in 1902 aan de Staat, de provincie Oost-Vlaanderen en de stad Gent een subsidie werd aangevraagd voor het oprichten van een gedenkteken voor Laurent, werd deze vraag door de regering en door de provincieraad van Oost-Vlaanderen verworpen; alleen de Stad Gent stemde een toelage.

Te Luxemburg, waar Laurent werd geboren, was op initiatief van stafhouder Robert Brasseur aan zijn geboortehuis een gedenkplaat aangebracht. Wanneer in 1940 Luxemburg bezet werd, deden de nazi's deze gedenkplaat verwijderen. Men vraagt zich te vergeefs af wat Laurent in de ogen van de nazi's kon misdaan hebben.

Laurent, zoals blijkt uit uw rede, begon zijn studie in de rechten in 1830 te Luik nadat hij eerst gedurende drie jaar aan de Rijksuniversiteit te Leuven filologie had gestudeerd. Of hij te Leuven filologie studeerde valt te betwijfelen, want hijzelf schrijft over zijn universiteitsjaren het volgende: « J'entrai à l'Université à seize ans et demi pour y étudier la philosophie. Platon faisait mes délices. Je ne songeais pas encore au droit, parce qu'il faut de la fortune pour devenir magistrat ou avocat. A dix-sept ans, j'obtins une médaille au concours universitaire. Ce fut mon premier succès; je le note, parce que ce fut le seul dont fut témoin ma mère ».

Te Luik ontmoette Laurent de toekomstige liberale leiders Frère Orban, en Victor Tesch alsook Malou die een groot katholiek staatsman zou worden. Hij promoveerde in 1832 tot doctor in de rechten tegelijkertijd als Victor Tesch, die van 1850 tot 1852 en van 1857 tot 1865 bij ons minister van justitie was en een van de oprichters van de ARBED te Luxemburg.

In 1836 kwam Laurent, slechts 26 jaar oud, als professor te Gent aan; zijn benoeming had hij te danken aan zijn oud-professor Antoine Ernst, die toen minis-

ter van justitie was en later in 1839 een leerstoel in de Katholieke Universiteit te Leuven bekleedde.

Hij doceerde niet van den beginne af civiel recht; pas in 1841 werd hij belast met de cursus van de eerste beginselen van het burgerlijk recht en in 1857 met een uitgebreide leergang in het burgerlijk recht.

Zijn professorale loopbaan zal gaan van 1836 tot 1882. Te Gent aangekomen begint voor Laurent een periode van onverpoosde arbeid en studie. Zoals U het heeft uiteengezet, heeft de stille en afgetrokken werker die Laurent was zich in den beginne aan de historische studie gewijd en eerst in 1850 publiceerde hij de drie eerste delen van zijn groot werk «Etudes sur l'histoire de l'humanité» dat achttien boekdelen zou beslaan en waarvan het laatste deel verscheen in 1870 onder de titel «La philosophie de l'histoire». Ik beaam uw bewering dat bij het verschijnen van de eerste delen het werk geen bijval oogstte en in ons land schier door niemand werd gelezen of gekocht. Schreef Laurent inderdaad niet met een zekere verbitterdheid: «C'est pour être lu que l'on écrit; or les Belges ne lisent point. La Belgique est une Sibérie pour les auteurs.» Doch, zo in ons land er geen belangstelling voor het werk was, in het buitenland integendeel werd het met grote waardering onthaald. In Duitsland werd het door Robert von Mohl, beroemd professor van de Universiteit te Heidelberg, hoog geprezen en in Frankrijk schreef de Revue des deux Mondes van augustus 1851 er met veel lof over.

Ik moet bekennen dat ik dit geschiedkundig werk van Laurent niet gelezen heb en ik ben er van overtuigd dat onder U velen in hetzelfde geval verkeren. In zijn studie over François Laurent, die in 1905 het licht zag, heeft de heer Jean Lameere, die procureur-generaal te Gent en eerste-voorzitter van het Hof van Cassatie is geweest, een breedvoerige ontleding van dit geschiedkundig werk gegeven.

Met zijn geschiedschrijving wilde Laurent doen uitkomen dat het mensdom, zich ontwikkelend volgens een door de Voorzienigheid ontworpen plan, ingevolge de wet van een onophoudelijke vooruitgang evolueert naar eenheid en vrede. Laurent geloofde in de vooruitgang. De toekomst zou beter zijn dan het heden en het onvolmaakte heden was al beter dan het verleden. Dat deze filosofie van de vooruitgang niet meer in trek is, daarover ben ik het met U eens.

In uw rede heeft U ons breedvoerig gesproken over het incident waartoe de verschijning in 1855 van het vierde deel van zijn «Etudes sur l'histoire de l'humanité» aanleiding heeft gegeven. In dit deel dat als titel draagt «Le Christianisme» en verscheen onder de katholieke regering van minister De Decker, erkende Laurent in Jesus Christus niet een God, doch een eenvoudige historische figuur, hoe verheven en bewonderenswaardig ook. Bij brief dd. augustus 1855 werd hem door de Minister een blaam aangewreven om te hebben gepubliceerd een werk «froissant la conscience publique et de nature à enlever à un établissement de l'Etat la confiance des familles et l'estime de l'étranger». Laurent liet zich deze blaam niet welgevallen en zond een antwoord aan de minister. Doch met deze blaam was het geval nog niet definitief opgelost. In september 1856 werd in een herderlijke brief van de bisschoppen van Gent en Brugge het onderwijs van de Gentse professoren Gustave Callier, Brasseur en Laurent verwerpelijk geacht en afgekeurd. De ultramontanen oefenden druk uit op minister De Decker om de afzetting van Laurent te bekomen. In november 1856 werd het geval ter sprake gebracht in het Parlement waar een groot debat plaats had over de publicaties

van Laurent. Ondanks de hardnekkigheid van graaf de Theux, die in 1836 als minister van binnenlandse zaken op verzoek van zijn collega Ernst, Laurent als professor had benoemd, en van de andere verbolgen ultramontanen, weigerde minister De Decker, die een edelmoedig man was, met een brede, vrijheidlievende politieke opvatting, Laurent af te zetten.

Dank zij De Decker werd Laurent gered. De Universiteit te Bonn had hem reeds en leerstoel aangeboden toen men vernam dat hij met afzetting was bedreigd.

Deze opschudding rond Professor Laurent en zijn «Etudes sur l'histoire de l'humanité» was echter een uitstekende reclame geweest voor het werk zelf. In het begin van de jaren 1860 moest een tweede uitgave ter pers gelegd worden.

Over de polemische geschriften van Laurent, zoals het werk «L'Eglise et l'Etat» en de «Lettres sur les Jésuites», wil ik zeer kort zijn. Het werk «L'Eglise et l'Etat» dat hij van 1858 tot 1862 heeft gepubliceerd, kenmerkt zich door een hevig anticlericalisme en de sereniteit van de jurist wordt er door de hartstocht van de doctrinair overschaduwd.

Ook dit werk werd in 1863 in de Kamer bij de bespreking van een begroting door graaf de Renesse gelaakt.

Wat de «Lettres sur les Jésuites» betreft, ben ik het niet eens met uw bewering dat deze brieven 400 bladzijden allerplatst scheldproza zijn. In deze brieven treft men zeker scherpe uitvalen tegen de Jezuïten aan, doch hoofdzakelijk scheidt Laurent er zijn behagen in tegen hen te richten de wapenen die hem door kerkelijke auteurs en andere worden aan de hand gedaan. Onverzoenlijke tegenstanders van de Jezuïten zijn er altijd geweest. Is Pascal in zijn «Lettres Provinciales» niet fel te keer gegaan tegen de Jezuïten? Als later aan Pascal gevraagd werd of hij spijt had van het opstellen van deze brieven gaf hij tot antwoord: «On m'a demandé si je me repens d'avoir fait les «Provinciales». Je répons que bien loin de m'en repentir, si j'étais à les faire, je les ferais encore plus fortes». Heel waarschijnlijk zou Laurent, indien een zelfde vraag hem gesteld was geworden, ze op dezelfde wijze hebben beantwoord.

U heeft ons ook onderhouden over Laurent als partijman. De enigszins vernederende benaming van dorpspolitieker verdient hij zeker niet. Van 1863 tot 1872 had hij zitting in de gemeenteraad te Gent. Als gemeenteraadslid nam hij het initiatief tot talrijke vooruitstrevende voorstellen en maatregelen. Hij maakte deel uit van de schoolcommissie en als lid van deze commissie ijverde hij voor de uitbreiding en versterking van de stadsscholen. Dagelijks bezocht hij in de namiddag deze scholen waar hij zich onderhield met de onderwijzers en de kinderen. Aldus leerde hij de noden van de arbeidsklasse van nabij kennen en wist hij begaafde leerlingen te ontdekken die door zijn bemiddeling vaak een studiebeurs verkregen om verder te kunnen studeren. Dank aan de bemoeiingen van Laurent werd ook in 1866 te Gent het sparen op school ingevoerd. Hiervoor bekam hij de prijs Guinard, een beloning voor het beste werk of de beste uitvinding van aard om de stoffelijke en zedelijke toestand van de arbeidsklasse te verbeteren. Zelden, denk ik, zal een gemeenteraadslid gevonden worden dat met zulke toewijding zijn mandaat vervulde.

In verband met de politieke activiteit van Laurent heeft U herinnerd aan de beruchte gemeenteraadszitting van 13 december 1869 waarin Julius Vuylsteke voor het eerst in de raad een rede in het Nederlands uitsprak en Laurent zijn partijgenoot in het Luxem-

burgs dialect repliceerde. Door een schier onbegrijpelijk raadsel stond Laurent, die nochtans een volksvriend was, vijandig tegenover de Vlaamse taal.

Vruchteloos maakte Vuylsteke hem opmerkzaam op citaten uit zijn werk «*Etudes sur l'histoire de l'humanité*», onder andere op volgend citaat: «*L'unité de langue est le lien le plus puissant. Ce n'est pas seulement un lien matériel; la langue est l'expression des sentiments et des idées; là où il y a communauté de langue, il y a aussi communauté intellectuelle et morale, tandis que là où elles diffèrent, les hommes pensent et sentent d'une manière différente*».

Laurent was de mening toegedaan dat de Franse taal alleen ons volk kon beschaven en redden. Wellicht is het deze houding van Laurent die gemaakt heeft dat hij bij de volgende verkiezingen niet meer als candidaat door zijn partij werd voorgedragen.

Volledigheidshalve had U ook nog kunnen vermelden dat de partijman Laurent in december 1874 het blad «*La Flandre Libérale*» heeft helpen oprichten. In dit blad, dat onder de Belgische bladen van die tijd een ereplaats bekleedde, werden de meest vrijzinnige denkbeelden verkondigd. Wel werd het grotendeels door zijn oud-leerlingen geschreven, maar zo hij anderen de uitwerking van zijn denkbeelden opdroeg, de stoot en de leiding gingen van hem uit.

Laurent heeft geschreven dat de beste ogenblikken van zijn leven deze waren die hij, in zijn oude dagen, doorbracht te midden van de schoolkinderen en de arbeiders en arbeidsters in hun zondagse vergaderingen. Op sociaal gebied is Laurent zeker een baanbreker geweest en met reden heeft U gewezen op zijn activiteit als sociaal werker. In die tijd van de cynschiezers bekreunden de beide staatspartijen zich maar weinig om het zedelijke en stoffelijke lot van de werkman die geen kiezer was. Laurent, zoals U het gezegd heeft, was van gevoelen dat de zedelijke en stoffelijke opbeuring van de arbeidersklasse hoofdzakelijk diende te geschieden door twee middelen: de ontwikkeling en het sparen. Daarom stichtte hij arbeidersverenigingen en genootschappen die voor doel hadden het werk van de school voort te zetten en het sparen aan te wakkeren. Aan deze volksmaatschappijen besteedde hij al de winst die zijn werken hem opbrachten. Doch voor wie de maatschappelijke toestanden van die periode kent is het duidelijk dat de arbeider wiens loon alsdan zeer laag was in de praktische onmogelijkheid verkeerde te sparen. Waar Laurent zijn systeem grotendeels op philanthropie steunde, moest het schipbreuk lijden.

Hoewel de «*Etudes sur l'histoire de l'humanité*» het werk is waarvan Laurent het meest hield, toch is het zijn wetenschappelijke produktie op het gebied van het recht die hem een duurzame vermaardheid heeft bezorgd.

Als rechtsgeleerde schreef Laurent de 33 delen van zijn *Principes de droit civil*, de 4 delen van zijn *Cours élémentaire de droit civil*, de 6 delen van de *Avant-projet de révision du code civil*, de 8 delen van de *Droit civil international*.

Met zijn *Principes de droit civil*, dat een meesterlijk gedenkteken van wetenschappelijke denkkraft en eruditie is, heeft hij een reuzenwerk volbracht. In een tijdspanne van negen jaar heeft hij dit werk voltooid.

Die arbeid werd voorbereid door een onderwijs van twee en veertig jaren en is de vrucht van onvermoeibare nasporingen en grondige studie. Hij betuigt van Laurent's werkkraft die vrijwel tot aan zijn laatste levensdagen een soort natuurwonder was; Laurent behoorde tot de bevoorrechten van wie Schiller heeft gezegd dat het genie en de natuur zich bij hen tot een

wederzijds verbond van beloven en inlossen hebben verenigd.

Quand j'écrivis mes *Principes de droit civil*, zegt Laurent, je travaillai quinze heures par jour. Je dois ajouter que ce qui m'a inspiré cette ardeur au travail, à un âge déjà avancé (à soixante ans), c'a été le profond intérêt que m'ont inspiré les enfants de nos écoles gratuites. J'ai toujours eu une prédilection pour les pauvres; c'est un héritage maternel.»

Uit uw rede hebben we vernomen met welk succes de *Principes de droit civil* zowel in het buitenland als bij ons onthaald zijn geworden en welke de kenmerken zijn van de leer van Laurent. Deze is ontegenzeggelijk de radicaalste vertegenwoordiger van de School der Exegese aan dewelke hij grote luister heeft bijgezet.

In zijn beroemde Préface van de *Cours élémentaire de droit civil* die in 1878 verscheen en het karakter heeft van een manifest, heeft Laurent omstandig zijn leer en zijn methode uiteengezet. Deze leer en deze methode zijn voldoende bekend. Het gehele burgerlijke recht is in de code civil te vinden. De wetgever heeft het recht gecodificeerd om een einde te maken aan de rampzalige onzekerheid die heerst in de vroeger rechtspraak. Zij die de tekst van de wet verwaarlozen of er van afwijken begeven zich op een verkeerd pad. Kenschetsend is deze uitspraak van Laurent: «*Les Codes ne laissent rien à l'arbitraire de l'interprète; celui-ci n'a plus pour mission de faire le droit, le droit est fait. Plus d'incertitude: le droit est écrit dans des textes authentiques*». Volgens Laurent is de rechtspraak geen rechtsbron. De rechter dient alleen de wet toe te passen; zoals Montesquieu zei: «*les juges de la nation ne sont que la bouche qui prononce les paroles de la loi; des êtres inanimés qui n'en peuvent modérer ni la force ni la rigueur*». Uitvinder van een nieuwe rechtsleer, merkt terecht Professor Van Dievoet op, was Laurent niet; hij heeft slechts op de heersende leer de stempel van zijn sterke persoonlijkheid gedrukt. «*Trouwens Laurent zelf getuigt dat het in de uitstekende lessen is van Professor Ernst dat hij doordrongen werd van de eerbied voor de wet. Ernst was inderdaad een beslist tegenstander van de uitleggers van de code civil «wier paard op elk ogenblik dreigde uit de disselbomen van de wettekst te springen*».

Indien Laurent tegen de Franse vertegenwoordigers van de School der Exegese zo hevig is te keer gegaan in zijn Préface, dan is het omdat hij het niet eens was met hen over de grond van de leer van deze school. De Franse juristen beschouwden als bron van het recht minder de tekst van de wet dan de wil van de wetgever. Laurent integendeel wil dat de tekst van de wet de overhand heeft op de bedoeling van de wetgever. Le prétendu esprit de la loi, verklaart hij, est en réalité l'esprit de l'interprète. De wil van de wetgever is een zuivere illusie die toelaat zich in een juridisch romantisme te storten.

Dat Laurent grote invloed heeft uitgeoefend kan bezwaarlijk worden betwist. Aan de hand van voorbeelden heeft U aangetoond de invloed die hij gehad heeft bij de praktische toepassing van het recht en ook de invloed die zich thans nog op de rechtspraak doet gelden.

Deze voorbeelden zouden kunnen vermenigvuldigd worden doch het is begrijpelijk dat het niet mogelijk is in de U toegemeten tijd het onderwerp uit te putten. Het rechtskundig oeuvre van Laurent zou verdienen het voorwerp te zijn van een uitvoerige studie ten einde de invloed er van in het verleden en in het heden te bepalen.

Als illustratie van het gezag en de invloed van Lau-

rent in de vorige eeuw wil ik U aanhalen de volgende passus uit een nota van de bekende arrêviste Labbe onder een arrest van het Hof van Beroep te Gent dat in Sirey, jaar 1889, werd gepubliceerd: « La Cour de Gand, dans notre arrêt donne son entière adhésion au système qui fait dériver la responsabilité du patron, non de la perpétration d'un délit, mais de l'inexécution d'un contrat. Gand est la ville où le célèbre professeur Laurent a propagé ses doctrines. Il est à croire que la Cour établie en cette province compte en grand nombre parmi ses membres des disciples de l'illustre professeur. Cette circonstance donne une valeur doctrinale toute particulière aux arrêts de la Cour de Gand. »

Dat er tegen de leer en de methode van Laurent verzet is gekomen, is te begrijpen. De schaduwzijden ervan heeft U aangeduid. In de wet is niet gans het recht te vinden. Tegen het legisme van Laurent is opgekomen Charles Faider met zijn progressieve rechtspraak en later Picard in zijn werk *Le Droit Pur*.

Doch dit alles neemt niet weg dat de *Principes de droit civil* een werk is dat bewondering afdwingt, dat zich kenmerkt door een bijzondere helderheid van voorstelling en geschreven is in een levendige stijl die de lectuur er van genietbaar maakt.

Wat het *Avant-projet de révision du code civil* betreft, beaam ik ten volle uw bewering dat dit werk, afgezien van sommige op de spits gedreven stellingen, een waardevol document is. Toen minister Bara aan Laurent in 1879 te taak opdroeg een *Avant-projet* de code civil voor te bereiden, meende deze staatsman dat op die wijze spoediger een resultaat zou worden bereikt dan door een talrijke commissie. De uitkomst heeft de verwachting niet beschaamd. Bara kon reeds

in 1882 het eerste deel betreffende de vijf eerste titels van het B.W. op het bureau van de Kamer neerleggen. Doch weldra zou Laurent een grievende teleurstelling ondervinden. In juni 1884 brachten de verkiezingen de val van het kabinet waarvan Bara deel uitmaakte en reeds enkele dagen nadien ontving Laurent van de minister van Justitie Woeste een schrijven waarbij men hem liet weten dat hij zich niet meer met het werk moest bezighouden. Dit werk werd enkele maanden later toevertrouwd aan een commissie. Het is niet mogelijk dit werk hier te ontleden, doch zonder vrees van tegenspraak mag beweerd worden dat meer dan een hervorming door Laurent voorgesteld sedertdien tot stand werd gebracht.

Wat de *Droit civil international* betreft, het is een werk dat de sporen draagt van de geest van zijn tijd en tot de roem van Laurent als jurist weinig heeft bijgedragen.

Het is in de wetenschap van het civiel recht dat, zoals U gezegd heeft, Laurent een blijvende plaats heeft veroverd. De beoefening van dit recht in alle landen waar de code civil in zijn oorspronkelijke of gewijzigde vorm bestaat, is hem veel verplicht. Welke politieke of godsdienstige overtuiging men ook moge toegedaan zijn, men kan niet anders dan eerbied hebben voor de onverflauwde toewijding en edele onbaatzuchtigheid waarmee Laurent in zijn lange loopbaan zijn denkbeelden heeft verdedigd. In hun verdediging gaf hij nooit blijk van lauwheid en het verwijt dat Laurent tot Van Espen richtte treft hem zeker niet.

Alles waarvoor Laurent zich inzette kwam uit zijn nobele inborst en zijn warm hart. Zijn grootste eerbied was gedurende zijn gehele leven te midden van de mensheid voor de mensheid te arbeiden.

Deze beide spreekbeurten werden voorafgegaan door de

Rede van Mr Piet BLOMME, voorzitter van de Vlaamse Conferentie der Balie bij het Hof van Beroep te Gent

Mijnheer de Stafhouder, het is normaal en het hoort ook zo dat de eerste verwelcoming bij deze openingsvergadering tot U wordt gericht, als hoofd van de Orde, waartoe wij fier zijn te mogen behoren.

In de loop van het voorbijge geredtelijk jaar, Mijnheer de Stafhouder, dat bekroond werd door Uw vanzelfsprekende herverkiezing, hebben wij, dankbaar, de gelegenheid gehad U als *primus inter pares* te leren waarderen.

Al de beloften die Uw verkiezing in 1963 inhield, hebt U ingelost. Zonder nutteloos vertoon, met een ingeboren gave tot spontane schifting van wat essentieel en anderdeels van wat bijkomstig is, zijt gij bij het behartigen van de belangen van Uw confraters en bij het handhaven van de tucht, waar dit nodig bleek, er steeds in geslaagd de kern van iedere opgave van het onbelangrijke te scheiden, wat U toeliet op een natuurlijk - expeditieve wijze Uw hoog ambt waar te nemen. Laat mij toe U hiervoor te danken en U de medewerking van de conferentie ook voor dit nieuw gerechtelijk jaar te verzekeren.

Zelden werd een openingsplechtigheid als deze in zo uitzonderlijke mate geëerd door de aanwezigheid van hoge gezagdragers.

Mijnheer de Eerste Minister, Wij beseffen zeer zeker

dat Uw drukke bezigheden en Uw talrijke verplichtingen U, meer dan U wellicht wenst, verwijderd houden van deze stad en dit gerechtsgebouw.

Des te sterker stellen wij het op prijs dat U vandaag als eerste minister, doch ook als advocaat van deze balie en als lid van onze conferentie hebt willen aanwezig zijn op deze openingsplechtigheid.

Mijnheer de Minister van Justitie, Uw méér dan 35 jaar praktijk als advocaat bij het Hof van Beroep te Brussel is er zeker niet vreemd aan dat U, ook in Uw hoedanigheid van Minister van Justitie, een uitzonderlijke belangstelling betuigt voor de activiteiten van de Conferenties.

De geplande gerechtelijke hervorming, waar zij de balie betreft, is beslist van die aard dat het U nuttig voorkomt het klimaat van de balie en de houding van Uw confraters te polsen.

Wij zijn bijzonder gelukkig U dit jaar hier te mogen begroeten.

Mijnheer de Minister van Staat, In de alfabetische lijst van de advocaten bij de balie te Gent prijkt Uw naam naast de aanduiding E.3: ere-advocaat op de derde plaats in rangorde.

Uw trouwe aanwezigheid bij onze jaarlijkse openingsplechtigheid, Uw grote genegenheid voor deze balie en haar leden, Uw duurzame verkleefdheid aan de

conferentie, zijn zoveel gronden om dewelke wij U als onze E.1 beschouwen: erelid van de conferentie op de eerste plaats in de rangorde. Welkom vandaag, zoals steeds: van harte.

Mijnheer de Eerste Voorzitter, Mijnheer de Procureur-Generaal, Mijnheer de Ere Eerste-Voorzitter, Heren Raadsheren en Mijnheer de Advocaat-Generaal in het Hof van Cassatie, Heren Magistraten van het Hof van Beroep en het Parket Generaal, Heren Magistraten van de Rechtbank en het Parket, Mijnheer de Voorzitter van de Rechtbank van Koophandel, Mijnheer de Referendaris bij de Rechtbank van Koophandel, Mijnheer de Krijgsauditeur, een openingsplechtigheid van de Conferentie zonder Uw aanwezigheid is eenvoudig niet denkbaar;

U, Mijnheer de Eerste Voorzitter, onze gastheer in dit gebouw, begroeten wij bijzonder eerbiedig als hoogste magistraat in dit rechtsgebied. Uw genegenheid voor de balie hebt U steeds op eminente wijze willen uitdrukken door Uw tegenwoordigheid op onze openbare vergaderingen, zoals ook vandaag.

Wij zijn U hiervoor oprecht dankbaar en voelen ons zeer vereerd.

Mijnheer de Procureur-Generaal, Iedere jonge advocaat — die vóór de eedaflegging U wordt voorgesteld — verlaat Uw bureau met een hart onder de riem. Vanaf de eerste schreden op het gerechtsgebouw, laat U hem toe te beseffen dat magistratuur en advocatuur geen twee werelden zijn die in hetzelfde midden naast mekaar evolueren, wel integendeel twee instrumenten van het recht die samen de toepassing van de wet nastreven.

Nog onlangs in Uw mercuriale op 1 september 1964 hebt U de integratie onderstreept van de balie, in de praktijk, waartoe de nieuwe wetgeving tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen, aanleiding zal geven.

Ook dit impliceert eens te meer Uw belangstelling en Uw vertrouwen in de leden van deze orde.

Dat U, Heren Magistraten van het Hof Van Cassatie van het Hof van Beroep, het Parket Generaal, de Rechtbank en het Parket, de Koophandelsrechtbank en het Krijgsauditoraat door Uw aanwezigheid deze plichtigheid een bijzondere luister bijbrengt, bevestigt — ook wat U betreft — Uw trouwe belangstelling voor de balie en Uw vertrouwen in haar leden.

Mijnheer de Gouverneur, Mijnheer de Provinciecommandant, Heren leden van de Bestendige Deputatie, Mijnheer de Burgemeester, Mijnheer de Arrondissementscommissaris, Mijnheer de Provinciale Griffier, Mijnheer de Deken van de Rechtsfaculteit, Mijnheer de Rector van de Landbouwuniversiteit, Eens te meer mag ik U allen van harte welkom heten.

U in het bijzonder, Mijnheer de Gouverneur, omdat het vandaag de eerste maal is dat U in ons midden vertoeft.

Wij hopen dat de indruk die U van ons zult meedragen positief moge zijn en U zal aanzetten om in de toekomst even spontaan gevolg te geven aan onze uitnodigingen. Steeds zult U bij ons een welkome gast zijn.

Heren burgerlijke en militaire overheden, Heren Waardigheidsbekleders, De conferentie gaat er fier op dat U haar genodigden wilt zijn. Hebt dank voor Uw aanwezigheid.

Meester Vermeulen, waarnemend deken van de Orde der Advocaten bij de Hoge Raad der Nederlanden, Geachte Confrères, Meester Robbers van de Jonge Balie bij de Hoge Raad, Meester Rammelink van het Gezelschap de Jonge Balie te Rotterdam en Mr Blekstoon van de Vereniging de jonge balie te Amster-

dam, steeds opnieuw betekent Uw aanwezigheid op onze openingsvergadering, voor de Vlaamse Conferentie een hartelijk weerzien van vrienden, die, naast en boven het bindmiddel van de confraterniteit, bijzonder dierbaar zijn omdat zoveel andere banden ons nog sterker verwant maken.

Wij wensen vurig dat wij samen verder zouden kunnen bouwen aan het streven naar eenheid van het recht in Noord en Zuid.

Ik kan U verzekeren dat aan onze zijde door talrijke leden en vrienden van de Conferentie ernstige inspanningen in die richting worden gedaan; het kan slechts van aard zijn ons nog nader tot elkaar te brengen en in Europa de erkenning van een volwaardige nederlands-sprekende gemeenschap af te dwingen.

Mes chers confrères du barreau de Paris,

Un de vos auteurs-juristes, Me Marcel Audibert a écrit: « Une tradition n'est pas autre chose qu'une innovation qui a réussi. » L'innovation de votre présence parmi nous remonte dès lors à plusieurs années.

Certes, toute tradition comporte un grand danger, celui de nous faire oublier la réelle authenticité de chacune de ses manifestations.

Votre présence parmi nous, mes chers confrères, malgré la tradition, conserve pour nous l'éclat de la nouveauté d'un sentiment qui se réaffirme.

Monsieur le bâtonnier de l'Ordre des Avocats près la cour d'appel de Paris a fait preuve d'une très grande amabilité à notre égard, en portant son bon choix pour sa représentation sur une charmante consœur, Me Simone Boucher, membre du Conseil de l'Ordre, accompagnée de Mes Elsie Meyer et Xavier de Roux, secrétaires de la conférence du stage.

Il est aussi devenu une tradition de saluer la présence des confrères français comme un des signes de l'intégration européenne à laquelle le barreau plus que tout autre profession est directement intéressé.

Dans cette Europe qui se fait, il est une devise, qui nous est imposée par la France, c'est la devise même de la France, appliquée aux peuples de l'Europe: liberté, égalité, fraternité.

Me Jean Muller, de la conférence du jeune barreau de Luxembourg.

La grandeur d'un pays ne se mesure, ni à sa superficie, ni au nombre de ses habitants.

Vous êtes nos partenaires dans le Benelux.

Qu'ai-je besoin de paroles pour vous dire et répéter: Vous êtes des nôtres.

Sehr verehrter Herr Dr. Koll,

Ihre heutige Anwesenheit in unserer Mitte als Vertreter des Kölner Anwaltvereins betrachten wir als eine glückliche Fortsetzung der 1963 geschmiedeten Freundschaftsbande und als den vielversprechenden Ansatz zu einer schönen Tradition.

Vor einigen Tagen sind unsere Staatshäupter, anlässlich der feierlichen Eröffnung einer unsere Grenzen überbrückenden Autobahn, einander begegnet, und zwar an einer Stelle, die Sie das Tor zum Westen nennen.

Wir selber aber bedürfen keiner Autobahn, die uns den Weg zu einander ermitteln soll, eben schon deshalb weil es zwischen uns keine Grenzen gibt, und weil wir zu Pompeius halten, der dem Partherkönig Phraates einst entgegnete: « Wir Römer haben lieber das Recht als die Grenze. »

Wir danken Ihnen für Ihre freundliche Anwesenheit

und möchten Sie bitten dem Vorsitzenden und den Mitgliedern des Kölner Anwaltvereins unsere herzlichsten Grüsse übermitteln zu wollen.

Mijne heren Stafhouders van de Orde der Advocaten te Antwerpen, te Brugge en te Kortrijk,

Heren vertegenwoordigers van de Stafhouder te Brussel en te Luik,

Dat de Vlaamse Conferentie bij deze feestelijke gelegenheid U hier te Gent kan begroeten, eert de ganse balie en stemt ons dankbaar.

Waarde Confraters, Voorzitters en afgevaardigden van de zusterconferenties, van harte danken wij U omdat U door Uw jaarlijks herhaalde aanwezigheid de verbondenheid met de conferentie bevestigt en de wil om gezamenlijk mee te bouwen aan de verwezenlijking van een solidariteit tussen de advocaten van gans het land.

Mijnheer de voorzitter van de Algemene Praktische Rechtsverzameling.

Een bijzonder woord van welkom tot U gericht kan geen verwondering baren. De Vlaamse Conferentie is inderdaad bepaald niet vreemd geweest aan het tot stand komen van Uw vereniging en de uitbouw ervan.

Wij durven ons dan ook zowat als deelgenoten in de A.P.R. beschouwen en onze vreugde uitspreken voor wat onder Uw leiding aan uitstraling in de Vlaamse rechtskundige wereld mocht geschieden.

De Vlaamse Conferentie verheugt zich om de reeds méér dan 50 trefwoorden die met succes als satellieten in het orbiet van de Nederlandse Juridische wereld werden geslingerd en feliciteert in Uw persoon, Mijnheer de Voorzitter, de A.P.R. om het het zeer geslaagd lanceren van een nieuwe meertraps-raket — het T.P.R. — die op dit ogenblik met een verbazende vitaliteit als een blijvende ster aan hetzelfde figuurlijk firmament rondtoert.

De Vlaamse Conferentie is fier omdat, samen met onze Heer Procureur-Generaal, twee van haar oudvoorzitters de redactie van dit tijdschrift vormen en niet het minst omdat haar ondervoorzitter, Meester Marcel Storme, als directeur de stevige leiding van dit Tijdschrift voor Privaatrecht in handen houdt, wat tevens het welslagen ervan waarborgt.

Mijnheer de Voorzitter van het Verbond van Belgische Advocaten,

Wij verwelkomen U van harte en voegen er onmiddellijk aan toe: wij verwachten veel van U!

Nu meer dan ooit immers zal het verbond, dat bijna alle Belgische Advocaten groepeerd, niet alleen als adviserend orgaan, doch wel als werkelijk representatieve beroepsvereniging geroepen worden om voor de belangen van de confraters — op sociaal plan dan vooral, op te treden.

Men verwacht veel van het Verbond, dat — onder Uw dynamische leiding in staat zal zijn het bewijs te leveren dat het op de bres wil staan waar de beroepsbelangen dienen verdedigd te worden, dat het optreedt waar gezamenlijke actie noodzakelijk is.

Dank zij U, Mijnheer de Voorzitter, is het Verbond reeds merkkelijk verjongd, waait er een nieuwe wind in dat jaren-oude gebouw.

Wij zien met vertrouwen de te verwachten verwezenlijkingen tegemoet.

Mijnheer de Hoofdredacteur van het Rechtskundig Weekblad,

In U begroeten wij vandaag opnieuw de vooraan-

staande Vlaamse Jurist, de eeuwigjonge, onvermoeibare strijder.

Aan U, Meester René Victor, hebben wij te danken dat de aandacht van de wetgever in het verlopen jaar, en ook deze van de Vlaamse juristen, gevestigd werd op de voor de Vlamingen onaanvaardbare modaliteiten van het ontwerp van gerechtelijke hervorming, waar zij meer bepaald de balie betreft.

Ook het initiatief van de heroprichting van de Bond van Vlaamse rechtsgeleerden, sterkt ons in de overtuiging, Meester Victor, dat de Vlaamse rechtswereld, nu zoals in het verleden, in U haar wijze voorman zal behouden.

Heb dank daarvoor.

Als afgevaardigde van de Heer Hoofdredacteur van het Journal des Tribunaux begroet ik bijzonder hartelijk Meester Hugo Van Eecke.

Mijnheer de Voorzitter van de Conférence du Jeune Barreau,

Wanneer ook de wens die ik verleden jaar hier heb uitgesproken nog niet in vervulling ging, en de Conférence Française zelfs verjongd uit de asse van haar jongste bestuursverkiezing blijkt te zijn opgestaan, verheug ik me toch oprecht om de blijken van bestendige confraterniteit die wij zeker vaststellen in Uw aanwezigheid hier vandaag.

Wij behoren allen tot dezelfde balie en dezelfde orde, Ons streven moet derhalve hetzelfde zijn.

In de eigentijdse geest, die ook deze van het concilie is, wil ik mijn vertrouwen uitdrukken in een spoedige verwezenlijking van de eenheid.

Geachte Vergadering, Waarde Confraters,

De Vlaamse Conferentie heeft in het voorbije jaar in haar activiteit vooral de nadruk gelegd op de confraterniteit, het nader tot elkaar brengen van de leden van deze balie — niet noodzakelijk op openbare vergaderingen — doch eerder tevens in de dagelijkse behoeften van «ontspannen samenzijn», van het besef dat samen hetzelfde beroep uitoefenen enkel één aspect uitmaakt van het dagelijks samenbestaan in eenzelfde milieu.

Niet ten onrechte wordt herhaaldelijk beweerd dat de advocaat zich veelal opsluit in het sacro-sanctum van een ver doorgedreven individualisme.

In deze tijd, waar ook rondom ons beroep zich zoveel sociale problemen stellen — die zonder een eensgezinde samenwerking onmogelijk een waardige oplossing kunnen vinden — is dit individualisme niet meer verantwoord.

Al te veel wordt door de advocaat te weinig belang gehecht aan de rol van de Raad van de Orde — waarvan hij deel uitmaakt — die te veel uitsluitend als tuchtraad wordt aangezien, daar waar in de eerste plaats de Raad er toch is om de positieve belangen van de advocaten in éénzelfde balie te behartigen.

Vele confraters stellen eerder te weinig belang in de activiteiten van de conferentie en sluiten zich op in de ivoren toren van hun beroepsbedrijvigheid, waar nochtans de conferentie ook als medium tussen hen en de Raad van de Orde, tussen hen en het Verbond weet op te treden.

Het Verbond der Belgische Advocaten, centraal orgaan, waarbij hetzij globaal per balie of individueel de meeste advocaten van dit land zijn aangesloten, is op vele plaatsen nog onbemind, want te weinig gekend bij gebrek aan interesse van de confraters zelf. Zolang de confraterniteit enkel een ijdel woord blijft, en niet uit-

groeit tot een «bewust beleven», zolang de beoefenaars van het meest-individualistische beroep niet meer sociaal gaan denken, zolang ook zullen zij er niet in slagen de beroepsgemeenschap te vormen die, met kans om aanhoord te worden, kan spreken en optreden.

Lessen uit een nabij verleden moeten er ons nochtans van overtuigen dat er in de leuze «Eendracht maakt Macht» veel waarheid steekt.

Confraterniteit is ook noodzakelijk met het oog op de bestending van het beroep. Een der belangrijkste themas van het congres der jonge advocaten te Brussel door het Verbond ingericht, bij het begin van dit gerechtelijk jaar, was de bekommernis om de toekomst van de jonge advocaten.

Wanneer wij als advocaten, ook als Vlaamse Conferentie, ons niet in de eerste plaats sociaal daadwerkelijk gaan interesseren aan de problemen van onze jonge confraters, dan komen wij aan onze verplichtingen tekort, ook inzake confraterniteit.

Het is de grote verdienste van ons bestuurslid Mr. Paul Van Malleghem geweest, op het congres bepaalde noden in de professionele vorming van de jonge advocaat te hebben toegelicht en in een uitgebreid verslag proeven van oplossing te hebben gesuggereerd, verslag dat een dankbare stof inhoudt om én conferentie én Raden van de Orde én het Verbond toe te laten zich actief te interesseren aan deze essentiële problemen en een gepaste oplossing uit te werken.

De Vlaamse Conferentie stelt zich tot taak die confraterniteit onder de advocaten van deze balie verder uit te bouwen en mede te werken aan het verwezenlijken van een eenheid én in het raam van de gemeenschap van de conferenties én in het Verbond.

Wij vertrouwen dat U, Waarde Confraters, ons zult toelaten en zult helpen dit doel te verwezenlijken.

Alvorens het woord te verlenen aan de openingsredenaar, meen ik toch een ogenblik in piëteit te mogen herinneren aan hen die heengingen. De balie, ook de conferentie, werd sedert het begin van dit gerechtelijk jaar zeer zwaar getroffen.

Wij betreuren het heengaan van oud-stafhouder Meester Leonce Lagae, trouw lid van de conferentie, wiens aanwezigheid hier vandaag vanzelfsprekend zou geweest zijn.

Dankbaar gedenken wij Meester Paul Van de Castele, gewezen lid van de Raad der Orde, wiens bezadigd en wijs voorbeeld, wiens steeds bereidwillige en sterk gewaardeerde medewerking in de deontologische voorlichting van de jonge advocaten wij niet spoedig zullen vergeten.

Met de weemoed om het verlies van een vriend treu-

ren wij om het verscheiden van Meester Jacques van Heuverswijn, oud vertegenwoordiger van de stagiairs bij het bestuur van de Vlaamse conferentie, bestuurslid op het ogenblik dat hij ons ontviel, wiens heengaan een leemte nalaat die wij steeds nog niet ten volle kunnen aanvaarden.

De Vlaamse Conferentie zal hun aandenken trouw in ere houden.

Geachte vergadering, de belangstelling van de jonge balies, die o.m. tot uiting komt in de onderwerpen behandeld ter gelegenheid van de openingsvergaderingen van dit nieuw gerechtelijk jaar, is op dit ogenblik in sterke mate gericht op alles wat met de E.E.G., Euromarkt en zelfs Comecon, in één woord met Europa, verband houdt.

Het mag dan misschien enige verwondering baren dat de openingsredenaar van vandaag als onderwerp koos: François Laurent. Laurent, wiens geboortedatum méér dan 150 jaar achter ons ligt, wiens inleiding tot de «Principes de Droit Civil» ongeveer 100 jaar geleden geschreven werd, en wiens werk, sieraad van menige bibliotheek van magistraat en advocaat, veelal ongeraadpleegd, een loutere wand-illustratie blijft van onze werkkamer.

Laurent was nochtans onmiskenbaar een groot jurist en zelfs veel meer.

Dat zijn leven en zijn werk jonge juristen kan boeien is op zichzelf reeds een bewijs hiervan.

Meester Geert Baert, die ik de eer heb U voor te stellen, heeft zeker door zijn drukke praktijk als jong advocaat, herhaaldelijk de gelegenheid gehad met de principes van Laurent kennis te maken. Het feit dat hij tevens assistent is aan de Rijksuniversiteit te Gent, zal hem beslist nog meer belangstelling hebben ingeboezemd voor deze rechtgeleerde de aan dezelfde universiteit zovele jaren lang doceerde.

De omstandigheid ten slotte dat Meester Geert Baert, na schitterende studies: ik noem doctoraat in de rechten met grote onderscheiding, eerste laureaat van de universitaire wedstrijd 1956-57 voor de groep burgerlijk recht, diploma van rechtsvergelijking aan de Université Internationale de Sciences Comparées de Luxembourg, zelf auteur is van talrijke publicaties waarvan ik bijzonder de verhandeling «Familieraad» in de A.P.R. citeer, is wel van die aard dat hij zich vanzelfsprekend aan de auteur Laurent heeft geïnteresseerd.

Geachte Vergadering, Dat Meester Geert Baert mijn oud stagiair is, heeft met Laurent niets te maken, doch is voor mij een afdoende reden om hem bijzonder gaarne en met fierheid hier het woord te verlenen.

VLAAMSE JURISTEN,

Abonneert U op het "Rechtskundig Weekblad"

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e Kamer. — 31 januari 1964.

Voorzitter : M. Bayot.

Raadsheer-verslaggever : M. Naulaerts.

Procureur-generaal : M. Hayoit de Termicourt.

Advokaten : Mrs. Van Rijn en Fally.

Vennootschappen. — Liquidatie. — Strekking van art. 184 van de wet op de vennootschappen.

Art. 184 van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen onderstelt door zijn gebiedende tekst dat, onverminderd de rechten van de bevoorrechte schuldeisers, gelijkheid moet heersen bij de verdeling van het vermogen onder de schuldeisers wier schuldvordering voor de in vereffening stelling is ontstaan. De onderscheiden rechten van de schuldeisers worden op onherroepelijk wijze bepaald vanaf het tijdstip dat de vennootschap in vereffening is gesteld. Hieruit volgt dat de schuldeisers een verkregen recht hebben opdat een alleenstaand schuldeiser, die geen voorrecht uitoefent, niet in ruimere mate dan zijzelf betaald wordt.

G.m.b.H. Stahlunion Export

t/ Mrs. Kervijn, Matthijs en Dinneweth

q.q. (faillissement N.V. Scheepswerven van Vlaanderen)

Gelet op het bestreden arrest, op 27 november 1962 door het Hof van Beroep te Gent gewezen ;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1134, 1183, 1184, 1654, 1655, 1656, 1657 van het Burgerlijk Wetboek, 178, 179, 181, 184 van de door het koninklijk besluit van 30 november 1935 samengeschakelde wetten op de handelsvennootschappen, 7, 8, 9 en 20, in het bijzonder 5° (dit laatste door de wet van 29 juli 1957, artikel 1 gewijzigd) van de hypotheekwet van 16 december 1851,

doordat het bestreden arrest de door eiseres ingestelde eis, die tot de ontbinding van een verkoopovereenkomst en tot de teruggave van de verkochte goederen of van hun tegenwaarde strekte, verworpen heeft om reden dat, vóór het inleiden van de vordering tot ontbinding, maar na de levering van de verkochte goederen, de verwerende vennootschap in vereffening was getreden en dat deze in vereffeningstelling een samenloop tussen de schuldeisers van deze vennootschap en eiseres had teweeggebracht, samenloop die de teruggave van de wedergevoerde goederen zou beletten,

terwijl de invereffeningstelling van een handelsvennootschap geen samenloop tussen haar schuldeisers teweegbrengt, vermits 1) de schuldeisers hun recht bewaren persoonlijke daden van vervolging te verrichten, en hun recht de tenuitvoerlegging van hun schuldvorderingen te vervolgen, niet geschorst wordt; 2) de in vereffening gestelde vennootschap het recht bewaart om over haar vermogen te beschikken zonder machtiging of toestemming van een rechter-afgevaardigde of een rechterlijke lasthebber :

■ Overwegende dat artikel 184 van de gecoördineerde wetten op de handelsvennootschappen door zijn gebiedende tekst onderstelt dat, onverminderd de rechten van de bevoorrechte schuldeisers, gelijkheid moet heersen in de verdeling van het maatschappelijk vermogen onder de schuldeisers wier schuldvordering voor

de invereffeningstelling is ontstaan ; dat de onderscheiden rechten van die schuldeisers op onherroepelijke wijze bepaald worden vanaf het tijdstip dat de vennootschap in vereffening is gesteld ;

Dat hieruit volgt dat de schuldeisers van een in vereffening gestelde vennootschap een verkregen recht hebben opdat een alleenstaand schuldeiser die geen voorrecht uitoefent, niet in ruimere mate dan hijzelf betaald worde ;

Overwegende dat, bijaldien ook zodanige schuldeiser het recht behoudt om tegen de vennootschap een individuele vordering in te stellen, namelijk om zijn schuldvordering gerechtelijk te doen vaststellen, dergelijke vordering nochtans niet zou kunnen leiden tot daden van tenuitvoerlegging, welke ten gevolge zouden hebben de rechten van de andere schuldeisers te krenken ;

Overwegende dat eiseres zich evenmin kan beroepen op het feit dat de in vereffening gestelde vennootschap het recht bewaart om over haar vermogen te beschikken, om hieruit af te leiden dat het principe van de gelijkheid onder de schuldeisers hierbij niet hoeft in acht te worden genomen ;

Overwegende derhalve dat het arrest heeft kunnen beslissen, zonder een van de in het middel aangehaalde wetsbepalingen te schenden, dat ten deze de invereffeningstelling van de vennootschap Scheepswerven van Vlaanderen, die dagtekent van vóór het instellen van de eis tot ontbinding van de litigieuze verkoopovereenkomst, een wettige samenloop tussen de schuldeisers van die vennootschap tot stand heeft gebracht, samenloop welke, krachtens artikel 20, 5°, van de hypotheekwet, ten aanzien van de schuldeisers andere dan de verkoper, zo aan de ontbinding als aan de terugvordering in de weg staat ;

Dat het middel naar recht faalt ;

Om die redenen :

Verwerpt de voorziening ;

Veroordeelt eiseres tot de kosten.

RAAD VAN STATE

6e Kamer. — 28 mei 1964.

Voorzitter : M. Declaire.

Raadsleden : M. Coyette en Mevr. Ciselet.

Substituut-auditeur-generaal : M. Duchatelet.

Pensioenen voor arbeiders en bedienden. — Migrerende werknemers. — Gerechtigden.

Uit artikel 10 § 1 van verordening nr. 3 van de Europese Economische Gemeenschap inzake sociale zekerheid van migrerende werknemers blijkt dat de pensioenen of renten en de uitkeringen bij overlijden verkregen op grond van de wettelijke regelingen van een of meer van de Lid-Staten, niet kunnen worden verminderd, gewijzigd, geschorst, ingetrokken of verbeurd verklaard op grond van het feit, dat de recht-hebbende woonachtig is op het grondgebied van een andere Lid-Staat, dan die op welks gebied het orgaan dat de uitkering verschuldigd is, zich bevindt. De bepaling is echter, krachtens artikel 88 van bedoelde

verordening, eerst op 1 januari 1959 in werking getreden.

Rijkskas voor Rust- en Overlevingspensioenen. t/
Lignian.

Arrest nr. 10.646

Gezien het op 27 december 1962 ingediende verzoekschrift, waarbij de Rijkskas voor rust- en overlevingspensioenen de nietigverklaring vordert van de beslissing van 29 oktober 1962, waarvan dezelfde dag kennis is gegeven en waarbij de Hoge Commissie voor pensioenen (5e arbeiderskamer), beschikkend op het hoger beroep van de verzoekende partij tegen de beslissing van de Bijzondere Commissie van beroep van Brussel van 16 juni 1960, die beslissing, welke aan de tegenpartij een aanpassingsvergoeding van 36.000 fr. verleent, heeft bevestigd;

Overwegende dat de tegenpartij Marguerite Lignian, weduwe van Damien Leclercq, krachtens een beslissing van de Minister van Arbeid en Sociale Voorzorg, een overlevingspensioen voor arbeiders van 14.000 fr. 's jaars genoot, ingaande op 1 januari 1957; dat haar tweede huwelijk, op 6 september 1958 aangegaan met Jean Debue, tot gevolg heeft gehad dat haar overlevingspensioen werd geschorst; dat zij echter verzocht om de aanpassingsvergoeding voor een bedrag gelijk aan twee jaarbedragen van haar overlevingspensioen, bedoeld in artikel 15, tweede lid, van de wet van 21 mei 1955 betreffende het rust- en overlevingspensioen voor arbeiders; dat de Rijkskas voor pensioenen haar die vergoeding weigerde omdat zij niet werkelijk in België verbleef; dat de Bijzondere Commissie voor ouderdomspensioenen, na hoger beroep van de tegenpartij en na te hebben vastgesteld dat de tegenpartij nog in België verbleef toen zij hertrouwde, haar het recht op de aanpassingsvergoeding heeft verleend; dat de Rijkskas voor pensioenen tegen die beslissing hoger beroep heeft ingesteld, onder aanvoering dat de tegenpartij op 4 sept. 1958 van de bevolkingsregisters van Doornik was afgevoerd en dat zij op 6 september 1958 te Roubaix in het huwelijk was getreden; dat de Hoge Commissie voor pensioenen, bij de bestreden beslissing, de beslissing van de Bijzondere Commissie van beroep bevestigde en aan de tegenpartij een aanpassingsvergoeding van 36.000 fr. verleende, hetgeen zij in hoofdzaak hierdoor motiveerde, dat de in artikel 4, vierde lid, van de wet van 21 mei 1955 opgelegde verblijfsvoorwaarde tegen de tegenpartij niet kan worden ingeroepen wegens de bepalingen van artikel 10, § 1, van verordening nr. 3 van de Europese Economische Gemeenschap inzake de sociale zekerheid van migrerende werknemers;

Overwegende dat de verzoekende partij betoogt, dat de bestreden beslissing genomen is met schending van artikel 4 van de wet van 21 mei 1955; dat zij doet gelden, dat de verordeningen nrs. 3 en 4 van de Europese Economische Gemeenschap, waarop de Hoge Commissie voor pensioen zich beroept, eerst op 1 januari 1959 in werking zijn getreden en dus in het onderhavig geval geen toepassing vinden;

Overwegende dat artikel 4, vierde lid, van de wet van 21 mei 1955, gewijzigd bij de wet van 10 mei 1958, bepaalt:

«Onder voorbehoud van het bepaalde in artikel 22 worden de uitkeringen slechts verstrekkt aan de gerechtigden die werkelijk België, Belgisch-Congo of in het gebied Ruanda-Urundi verblijven»;

dat artikel 22 van de wet, waarnaar deze bepaling verwijst, stelt dat de wet geen afbreuk doet aan de in

België geldende internationale overeenkomsten inzake sociale zekerheid;

Overwegende dat niet wordt betwist dat België inzake sociale zekerheid, gebonden is door de verordeningen nrs. 3 en 4 inzake de sociale zekerheid van migrerende werknemers, bekendgemaakt in het Publikatieblad van de gemeenschappen van 16 december 1958; dat uit artikel 10.1 van verordening nr. 3 blijkt, dat de pensioenen of renten en de uitkeringen bij overlijden verkregen op grond van de wettelijke regelingen van een of meer van de Lid-Statens, niet kunnen worden verminderd, gewijzigd, geschorst, ingetrokken of verbeurd verklaard op grond van het feit, dat de rechthebbende, woonachtig is op het grondgebied van een andere Lid-Staat dan die op welks gebied het orgaan dat de uitkering verschuldigd is, zich bevindt; dat die bepaling echter krachtens artikel 88, eerst op 1 januari 1959 in werking is getreden; dat de Hoge Commissie voor pensioenen, waar zij die bepaling op het onderhavig geval heeft toegepast, haar beslissing heeft gegrond op een in rechte verkeerde motivering.

Uitspraak doende bij verstek:

Besluit:

Artikel 1. — De beslissing van de Hoge Commissie voor pensioen van 29 oktober 1962 is vernietigd.

Artikel 2. — Dit arrest zal op de registers van de Hoge Commissie voor pensioenen worden overgeschreven en melding ervan zal worden gemaakt op de kant van de vernietigde beslissing.

Artikel 3. — De zaak wordt verwezen naar de anders samengestelde Hoge Commissie voor pensioenen.

HOF VAN BEROEP TE GENT

1e Kamer. — 28 mei 1964.

Voorzitter: M. Bossaert.

Raadsheren: M.M. Beeckman en Moerenhout.

Advokaat-generaal: M. Stévigny.

Advokaten: Mrs. Leopold Gillon (Kortrijk)
en Jacques Van Damme (Brugge).

Stedebouw en ruimtelijke ordening. — Bouwwerk. — Machtiging verleend door College van burgemeester en schepenen. — Beweerde inbreuk tegen bijzonder plan van aanleg. — Vordering tot verbod van verdere oprichting van het bouwwerk en tot afbraak van reeds uitgevoerde werken. — Art. 67 wet van 29 maart 1962. — Bevoegdheid van de administratie. — Scheiding der machten. — Hoven en rechtbanken niet gemachtigd een van kracht zijnde bouwvergunning naar inhoud te wijzigen.

Bij en met toepassing van de wet van 29 maart 1962 op de organisatie van stedebouw en ruimtelijke ordening, oordeelt het College van burgemeester en schepenen sovereen over het verlenen van toelating tot het oprichten van bouwwerken; zijn bevoegdheid inzake bouwpolitie is volledig en omvat alle aspecten van het gebouw — gezondheid, stevigheid, esthetiek, economische verwezenlijking — behoudens beperkingen of beschikkingen van de plannen van aanleg, welke zonder onderscheid als verordening gelden. Zodra de bouwer in het bezit is van de gemeentelijke bouwvergunning, behoeft hij zich niet meer te be-

kommeren om de gemeentelijke of andere plannen, en kan hij niet aansprakelijk worden gesteld voor een vergissing of een verkeerde interpretatie van de gemeenteoverheid.

Art. 67 van voormelde wet van 29 maart 1962, waarbij sancties mogelijk zijn tegen een particulier, houder van een met het plan van aanleg strijdige bouwvergunning, doet geen afbreuk aan de bevoegdheidsverhouding tussen de constitutionele machten, waardoor, op straffe van inmenging in het uitoefenen van machten die wettelijk aan de administratie zijn voorbehouden, de hoven en rechtbanken een van kracht zijnde bouwvergunning naar de inhoud niet kunnen wijzigen en het slopen bevelen van werken die er het voorwerp van uitmaken; indien deze bouwvergunning strijdig is met de plannen van aanleg, is ze enkel vatbaar voor intrekking door de administratie, of voor nietigverklaring o.m. wegens eventuele machtoverschrijding of machtsafwending door de Raad van State, ingevolge waarvan pas dan de burgerlijke verplichting tot opruiming der werken tot stand komt.

Dient derhalve als ongegrond te worden ontzegd de vordering strekkende tot verbod van verdere op-richting van een gebouw, zobeweerd opgetrokken in strijd met de voorschriften van de plannen van aanleg, en tot afbraak van de reeds uitgevoerde bouw-werken, wanneer deze vordering ingesteld is tegen de houder van een daarvoor door de bevoegde admini-stratieve overheid naar de vorm regelmatig verleende machtiging.

Kemsege, Maria en Nuyttens, Marc
t/ Pannier, Robert en anderen.

Gehoord de partijen in hun middelen en besluiten; Gezien de stukken, o.m. in eensluitende uitgifte overgelegd, het vonnis tussen partijen op tegenspraak gewezen door de Rechtbank van eerste aanleg te Brugge, eerste Kamer, de dato 1 oktober 1963;

Overwegende dat het principaal en het incidenteel beroep, tijdig en regelmatig naar de vorm zijn ingesteld;

Overwegende dat geïntimeerden, bij exploit van rechtsingang dd. 16-11-1962, vorderen dat het appellan-ten zou verboden worden over te gaan tot de oprichting van het ontworpen gebouw op perceel B, deel nummer 2/2 f 15, gelegen te Heist, Theresialaan 10-14, met ver-oordeling om de reeds uitgevoerde werken af te breken en het gezegd perceel in zijn vroegere toestand te her-stellen;

Dat deze eis steunt op art. 67 der Wet van 29-3-1962 waarbij bepaald wordt dat «de benadeelde derde voor de burgerlijke rechtbank kan vorderen dat in hun vroegere staat worden hersteld de plaatsen waar werken hebben plaats gehad in strijd met de voorschriften van de plannen van aanleg»;

Overwegende dat het vonnis a quo appellanten het recht ontzegt van op bedoeld perceel het gebouw, waarover het bevoegd College van Burgemeester en Schepenen vergunning verleende, op te trekken tenzij met weglating van de hoogste woonlaag en nader aan-geduide uitspringende gedeelten; dat het terzelfdertijd de afbraak beveelt van de verboden werken die reeds mochten uitgevoerd zijn met machtiging van geïnti-meerden om zelf de opruiming ten uitvoer te leggen;

Overwegende dat appellanten het ondernemingswerk lieten voortzetten naar de voorschriften van voormelde beschikking; dat deze daad geen berusting in de uit-spraak impliceert daar de sloping van de verboden werken werd toegestaan en de mogelijkheid van vol-

tooing naar het oorspronkelijk ontwerp open blijft; dat de eigenaars, na rechterlijke schorsing van de opbouw, het nadeel van meerdere vertraging willen voorkomen;

Overwegende dat appellanten, benevens de ontkenning van enige inbreuk tegen het bijzonder plan van aan-leg, tegenwerpen dat ze voor de oprichting van het ontworpen gebouw administratieve toelating bezitten en, bij ontstentenis van schending van contractuele verbintenissen of buurschapverplichtingen van het Bur-gerlijk Wetboek, een rechtmatig gebruik maken van de attributen van het eigendomsrecht;

Overwegende dat de bouwpolitie uitsluitend toebe-hoort aan de bevoegde gemeenteoverheid, meer bepaald het schepencollege; dat de desbetreffende bevoegdheid volledig is en alle aspecten van het gebouw omvat, gezondheid, stevigheid, esthetiek, economische ver-wezenlijking, behoudens beperkingen of schikkingen van de plannen van aanleg (Pasinomie, Wet 29-3-1962, p. 215);

Overwegende dat, ingevolge het principe van de scheiding der machten, de rechterlijke macht zich ont-houden moet van rechtstreeks of onrechtstreeks in de plaats te treden van de administratieve overheid om schikkingen te treffen die wettig onder de bevoegdheid dezer overheid ressorteren; dat het College van Burge-meester en Schepenen, bij en met toepassing der Wet op de Organisatie van Stedebouw en Ruimtelijke Orde-ning, souverain oordeelt over het verlenen van toelating tot het oprichten van bouwwerken;

Overwegende dat naar luid van art. 2 van de orga-nieke wet, al de plannen van aanleg, zonder onder-scheid als verordening gelden; dat dienaangaande in het verslag vóór Senaat en Kamer van Volksvertegen-woordigers wordt aangestipt: «Eén van de doelstellin-gen van het ontwerp van wet is aan de kandidaat-bouwer een grotere rechtszekerheid te geven. Zodra hij in het bezit is van de gemeentelijke bouwvergunning, behoeft hij zich niet meer te bekommeren om de gemeentelijke of andere plannen; hij kan niet aan-sprakelijk gesteld worden voor een vergissing of voor een verkeerde interpretatie van de gemeenteoverheid» (Pasinomie, id. p. 275, art. 2, p. 295 art. 54 (45), p. 254 art. 2);

Overwegende dat de memorie van toelichting in ver-band met art. 65 aanmerkt dat «wanneer de over-treding bestaat, niet in een inbreuk op een verorde-nende tekst maar enkel in het verrichten van een onder de wet vallende handeling zonder voorafgaande vergunning, de rechter krachtens het beginsel van de scheiding der machten niet bevoegd is om te oordelen of het werk strijdig is met de wet en of herstelling dan ook geboden is» (Pasinomie, id., p. 236 art. 61);

Dat dienvolgens voor een verhaal wegens een hande-ling zonder voorafgaande vergunning, door de derde benadeelde de burgerlijke rechter aangebracht, de positieve tussenkomst van de administratieve overheid noodwendig voorkomt;

Overwegende dat de bepaling van art. 67 waarbij sancties mogelijk zijn tegen een particulier, houder van een met het plan van aanleg strijdige bouwvergunning, geen afbreuk doet aan de bevoegdheidsverhouding tussen de constitutionele machten; dat, zo de straf-rechter geen bevoegdheid bezit om over de verplichting van sloping van werken uitgevoerd zonder vergunning te oordelen, dezelfde regel geldt voor de burgerlijke rechter ten opzichte van vorderingen gesteund op het gebrek aan overeenstemming van de toegekende ver-gunning met het bijzonder plan van aanleg;

Overwegende dat de plannen van aanleg de maatstaf zijn voor de regelmatigheid der bouwvergunning, maar

dat ten overstaan van de bouwer art. 67 te zamen met de administratieve beschikking, de grondslag vormt en het voorwerp bepaalt van het eventueel recht op sloping der litigieuze werken; dat een vergunning strijdig met de plannen van aanleg vatbaar is voor intrekking door de administratie, of nietigverklaring door de Raad van State, ingevolge waarvan de burgerlijke verplichting tot opruiming der werken tot stand komt (Pasinomie, id. p. 257, art. 60 (61), advies R.v.S.);

Overwegende dat, op straffe van inmenging in het uitoefenen van machten die wettelijk aan de administratie zijn voorbehouden, de hoven en rechtbanken een van kracht zijnde bouwvergunning naar de inhoud niet kunnen wijzigen en het slopen bevelen van werken die er het voorwerp van uitmaken (Cass. 27-4-1962, R.W. 1962-63, kol. 57 en conclusie van Advokaat-generaal Dumon + noot); dat de vordering gericht is tegen de houders van een naar vorm regelmatige vergunning, terwijl de gebeurlijke machtsverschrijding of machtsafwijking in hoofde van de administratieve overheid berust;

Om deze redenen:

Het Hof,

Gelet op art. 25 van de wet van 15 juni 1935;

Gehoord in openbare terechtzitting de heer eerste-advocaat-generaal Vanhoudt in zijn eensluidend advies nopens de ontvankelijkheid van het beroep;

Alle andere en meeromvattende besluiten als ongegrond verwerpend;

Ontvangt het principaal en het incidenteel beroep; verklaart het eerste gegrond en het tweede ongegrond; dienvolgens vernietigt het bestreden vonnis en opnieuw recht doende, ontzegt vooralsnog de oorspronkelijke vordering als ongegrond en wijst ze af;

Veroordeelt geïntimeerden tot de kosten van beide aanleggen;

Beveelt de afscheiding der kosten ten bate van Mr. Cruyt, pleitbezorger, die ter terechtzitting bevestigde de voorschotten te hebben gedaan.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE TONGEREN

23 oktober 1964

Voorzitter: M. Driesen.

Rechters: M.M. Mees en Toppet.

Advokaten: Mrs. E. Smets en Lambrechts.

Verzekeringen. — Bestrafing van autobestuurder wegens overdreven snelheid en weigering een bloedstaal te laten nemen. — Zware fout in de zin van art. 16 van de wet op de verzekeringen?

Bestrafing van een autobestuurder wegens overdreven snelheid en weigering een bloedstaal te laten nemen. Deze veroordelingen bewijzen niet ipso facto de zware fout ex art. 16 van de wet op de verzekeringen. De zware fout bestaat in een onverschoonbare onvoorzichtigheid of een overdreven nalatigheid grenzend aan bedrog, waardoor de dader bewust het gewaarborgd risico verzwaaart.

N.V. Assurantie van de Belgische Boerenbond t/ Cheval.

Overwegende dat de eis ertoe strekt verweerder te

horen veroordelen op grond van art. 16 van de wet van 1874 alsmede op grond van art. 25, 6°, 9° en 10° van de afgesloten verzekeringspolis, in terugbetaling van de som van 23.842 fr., welke aanlegster uitbetaalde aan derden ingevolge een verkeersongeval veroorzaakt door verweerder;

Overwegende dat verweerder door vonnis van de politierechter van Bilzen veroordeeld werd op 7 juni 1963 wegens overdreven snelheid tot een boete van 35 × 20 en wegens weigering een bloedstaal te laten nemen tot een maand gevangenisstraf voorwaardelijk en een boete van 100 fr. × 20 + 15 dagen ontzetting uit het recht een voertuig te besturen;

Dat hij wegens twijfel vrijgesproken werd voor dronkenschap;

Overwegende dat de zware fout bestaat in een onverschoonbare onvoorzichtigheid of een overdreven nalatigheid grenzend aan bedrog, waardoor de dader bewust het gewaarborgd risico verzwaaart;

Overwegende dat de opgelopen veroordelingen van verweerder niet ipso facto het bewijs inhouden van de zware fout in de zin van art. 16 van de wet op de verzekeringen en van art. 25 9° van de polis;

Overwegende dat de bloedproefweigering die in zekere zin beschouwd wordt als een erkenning van de intoxicatie door alcohol evenmin een bewijs van de zware fout daarstelt;

Overwegende dat verweerder na het ongeval volgens de verbalisanten tekenen van drankverbruik vertoonde; dat nochtans niet bewezen is dat verweerder niet in staat was een voertuig te besturen, noch dat zijn toestand de oorzaak van het ongeval is geweest;

Overwegende dat de houding van verweerder vóór of na het ongeval, noch de omstandigheden van het ongeval zelf, toelaten met zekerheid te zeggen dat verweerder bij het nemen van het stuur of tijdens het rijden zich bewust moest zijn dat hij niet in staat was een voertuig te besturen en dat zijn toestand van aard was het risico te verzwaren buiten de normale vooruitzichten van het afgesloten verzekeringscontract;

Overwegende dat bij ontstentenis van bewijs van zulk bewust zijn de eis ongegrond voorkomt;

Gezien artt. 2, 30 tot 37 en 41 der wet van 15 juni 1935;

Om deze redenen:

De Rechtbank, statuerende op tegenspraak;

Alle verdere en strijdige besluiten van de hand wijzende als ongegrond en niet terzake dienend;

Verklaart de eis ontvankelijk, doch ongegrond;

Wijst aanlegger af en veroordeelt haar tot de kosten van het geding;

VLAAMSE JURISTEN,

ABONNEERT U OP

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

CORRECTIONELE RECHTBANK TE KORTRIJK

30 september 1963.

Alleenrechtsprekend rechter : M. A. Dujardin.

O.M. : M. A. Raes.

Advokaat : Mr. R. Putzeys (Brussel).

Paritaire comités. — Beslissing van 12 maart 1959 van het Nationaal Paritair Comité voor petroleumnijverheid en handel (K.B. van 22 juni 1959). — Arbeidsduur. — Wettelijkheid van de wijzigingen aangebracht door het K.B. van 5 januari 1957 aan de Regentsbesluiten van 27 juli 1946 en 24 maart 1947.

Het K.B. van 22 juni 1959, waardoor de beslissing van 12 maart 1959 van het Nationaal Paritair Comité voor de Petroleumnijverheid en -handel wordt bekrachtigd, regelt de arbeidsduur in deze nijverheidstak.

Art. 1, nr. 17, par. 1 van het K.B. van 5 januari 1957, waardoor de reeds voordien bestaande Regentsbesluiten van 27 juli 1946 en 24 maart 1947 verduidelijkt worden, omschrijft op nauwkeurige wijze welke bedrijven onder de toepassing vallen van gezegd Nationaal Paritair Comité.

De wijzigingen door het K.B. van 5 januari 1957 aangebracht, zijn geenszins in strijd met art. 1 van de Besluitwet van 9 juni 1945. Derhalve wordt de niet-toepasselijkheid krachtens art. 107 van de Grondwet niet aanvaard (zie nader het vonnis).

O.M. t/ Dewulf en N.V. Ets. D. Dewulf.

Ten einde terecht te staan ter zake van te Wevelgem, tussen 28 november 1961 en 5 juni 1962 :

De eerste :

Als dader, hetzij om het hierna omschreven misdrijf te hebben uitgevoerd of aan de uitvoering ervan rechtstreeks medegewerkt te hebben, hetzij om, door welke daad ook, tot de uitvoering ervan zodanige hulp verleend te hebben dat zonder zijn bijstand het misdrijf niet kon gepleegd worden, namelijk :

Bij inbreuk van artikel 16 B.W. 9.6.1945, in een bedrijf onderworpen aan het Paritair Comité voor de petroleumnijverheid en -handel ingevolge K.B. 5.1.1957, vijf werknemers te hebben tewerkgesteld in overtreding op art. 2 lid 1 van de beslissing van 13.3.1959 van voormeld Comité betreffende de verkorting van de arbeidsduur, bindend gemaakt bij art. 1 K.B. van 22.6.1959 ;

De tweede :

Als burgerlijk verantwoordelijke voor de eerste ;

En na beraadslaagd te hebben ;

De Rechtbank,

Gezien de artikelen 40, 50, 66 en 85 van het strafwetboek, 1, 10, 12, 16, 20 en 21 B.W. 9.6.1945 ; 1 K.B. 22.6.1959 ; 1 Wet 5 maart 1952 ; 2, 12 en 14 Wet 15 juni 1935 ; 182, 184, 189, 190 en 194 van het Wetboek van strafvordering aangeduid ter zitting door de heer voorzitter ;

Gezien de besluiten van betichte en de burgerlijke verantwoordelijke ;

Gezien de besluiten van het Openbaar Ministerie ;

Overwegende dat betichte vervolgd wordt om vijf

arbeiders te hebben laten werken in strijd met art. 2 lid 1 van de beslissing dd. 12 maart 1959 van het Nationaal Paritair Comité voor petroleumnijverheid en -handel, betreffende de verkorting van de arbeidsduur van 45 uur per week op 40 uur per week, beslissing bindend gemaakt door art. 1 van het K.B. dd. 22 juni 1959 ;

Overwegende dat, zoals door de bevoegde verbalisanten werd vastgesteld, niet te betwijfelen valt dat in de periode voorzien in de dagvaarding in de Ets. D. Dewulf N.V. vijf arbeiders wekelijks 45 uren arbeid presteerden ;

Overwegende dat aldus de enige vraag die zich ter zake nog stelt deze is, te weten of de betrokken firma de « Ets. D. Dewulf, N.V. », waarvan de betichte Dewulf Daniël de beheerder is, in feite en in rechte wel onder de bevoegdheid ressorteert van het Nationaal Paritair Comité van de Petroleumnijverheid ;

Overwegende dat, wat het in feite ressorteren betreft, niet ernstig kan worden betwist, gelet op het gedane vooronderzoek nopens de bedrijvigheid en de activiteit van gezegde firma, dat deze wel onder de omschrijving valt van voornoemd Nationaal Paritair Comité van de Petroleumnijverheid, zoals dit geformuleerd is onder nr 17 par. 1 van art. 1 van het K.B. dd. 5 januari 1957 ;

dat, wat betreft de bevoegdheid van bedoeld Nationaal Paritair Comité voor de petroleumnijverheid, gezegd K.B. van 5 januari 1957 inderdaad thans een veel duidelijkere omschrijving bevat dan zulks voordien het geval was, namelijk onder de vorige economie van het Regentsbesluit van 27 juli 1946 en van 24 maart 1947, zodat de door het K.B. van 5 januari 1957 aangebrachte wijzigingen thans wel geen betwisting meer mogelijk maken ;

dat inderdaad art. 1 par. 1 nr 17 van bewust K.B. als bevoegdheidsbepaling formuleert : « de nijverheid en handel in petroleumprodukten en zijn derivaten, met inbegrip van het behandelen, het laden, het vervoer, zelfs door derden verricht en het lossen van deze produkten » ;

Overwegende evenwel dat precies omtrent de wijzigingen door voornoemd K.B. van 5 januari 1957 aangebracht in de bevoegdheid van de paritaire comité's, de verdediging opwerpt, dat deze wijzigingen onwettelijk zijn, daar — volgens haar — ze aangebracht zijn in strijd met art. 1 van de Besluitwet van 9.6.1945, derhalve niet toepasselijk op grond van artikel 107 van de Grondwet ;

Overwegende dat, volgens de hoofding van het K.B. van 5 januari 1957, de benaming, de bevoegdheid en de samenstelling van de Paritaire Comité's bepalende, bewust K.B. genomen is « inuitvoering van de Besluitwet van 9 juni 1945, het statuut der paritaire comité's » vastleggende » ;

Overwegende verder dat art. 1 van de B.W. van 9 juni 1945 uitdrukkelijk bepaalt, dat in elke tak van de nijverheid, de handel en de landbouw een Nationaal Paritair Comité kan worden opgericht bij Koninklijk Besluit en zulks « op verzoek of na raadpleging van » de betrokken beroepsorganisaties ;

Overwegende dat stricto sensu hieruit onmiddellijk blijkt dat zou kunnen worden besloten dat, vermits het K.B. van 5 januari 1957 enkel wijzigingen of uitbreiding van bevoegdheid beoogde, de bij de B.W. van 9 juni 1945 voorziene procedure derhalve ter zake van geen toepassing zou zijn ;

dat evenwel eveneens zou kunnen worden beweerd dat, in het kader van deze speciale economie van wetgeving, de bij het K.B. van 5 januari 1957 aange-

bracht wijzigingen in de bevoegdheden, in feite wellicht neerkomen op een nieuwe samenstelling van Paritaire Comité's en derhalve zouden kunnen worden gelijkgesteld met het oprichten als het ware van nieuwe Paritaire Comité's;

dat, wat er ook van zij en zelfs aangenomen ten einde iedere mogelijke betwisting dat de betrokken beroepsorganisaties moesten worden geraadpleegd, dan nog moet worden aanvaard, dat zulks ter zake wel degelijk is geschied en namelijk: 1) door het verschijnen van een advies in het Belgisch Staatsblad, 2) door de voorafgaandelijke raadpleging van de Nationale Arbeidsraad;

Overwegende inderdaad dat de wettelijk voorziene raadpleging niet onderhavig is aan enige vormvereiste en dus kan geschieden, zowel op schriftelijke uitnodiging of berichtgeving in het Staatsblad, — aangezien als kennisgeving voor alle rechtsonderhorigen, — als door raadpleging van de afzonderlijke beroepsorganisaties, als nog door raadpleging van een orgaan dat deze afzonderlijke beroepsorganisaties groepeerde;

Overwegende dat door verdachte niet wordt betwist dat op 25 maart 1955 op blz. 1717 en op 7 juni 1956 op blz. 3963 in het Belgisch Staatsblad een bericht is verschenen ter raadpleging van de verschillende beroepsorganisaties met het oog op het oprichten van nieuwe Nationale Paritaire Comité's, bericht waarbij tevens wordt gezegd dat de beroepsorganisaties welke een advies zouden wensen uit te brengen omtrent de eventuele wijzigingen van de bevoegdheid der bestaande Nationale Paritaire Comité's zich moeten laten kennen;

Overwegende dat, zo geen raadpleging is gevolgd op deze dubbele berichtgeving, welke trouwens zoals hierboven duidelijk aangetoond, iedere mogelijkheid omvatte, zulks precies te wijten is aan de eigen onachtzaamheid of nalatigheid van de betrokken beroepsorganisaties zelf, die thans op een eerder roekeloze manier in feite hun eigen fout inroepen om tot de onwettelijkheid te besluiten van de aldus noodzakelijkerwijze buiten hen om aangebrachte wijzigingen;

dat het immers maar al te evident is dat de betrokken beroepsorganisaties in de normale gelegenheid zijn geweest geraadpleegd te worden en advies uit te brengen, vermits hun hiertoe op een geldige en regelmatige manier een dubbele wel omschreven vraag is gericht geworden, vraag evenwel door hun eigen toedoen onbeantwoord gelaten;

Overwegende verder dat, zoals reeds hoger gezegd, de Nationale Arbeidsraad werd geraadpleegd; dat in deze Raad het Verbond der Belgische Nijverheid is vertegenwoordigd, waarvan de Raad van Beheer inhoudt de beroepsvereniging van de Belgische Petroleumfederatie;

Overwegende ten slotte dat uit een schrijven van 9 mei 1962, uitgaande van de Directeur-Generaal van het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, schrijven door verdachte zelf bij de strafbundel gevoegd, overduidelijk blijkt dat de betrokken beroepsfederaties meer dan voldoende werden ingelicht; dat het voorwerp van de hun ter kennis gebrachte vraag tot raadpleging wel was gepreciseerd en dat zelfs de lijst der Besluiten waarvan de wijziging was voorzien gevoegd was aan de berichtgevingen (Cfr. supra) verschenen in het Belgisch Staatsblad;

Overwegende dus dat om al deze redenen de Rechtbank van oordeel is dat de door het K.B. van 5 januari 1957 aangebrachte wijzigingen in de bevoegdheid van de Paritaire Comité's wel wettelijk zijn geschied;

Overwegende dan ook dat het strafbaar feit waarvoor verdachte terecht staat bewezen is;

dat ingevolge art. 20 van het K.B. van 9 juni 1945, de tweede burgerlijk verantwoordelijk is voor de boeten tegen de eerste uitgesproken;

Aannemende verzachtende omstandigheden spruitende uit de afwezigheid van voorgaande zware correctionele veroordelingen;

Om deze redenen.

Verwijst Dewulf Daniel uit hoofde van het feit hem ten laste gelegd tot vijf geldboeten van ieder 26 frank; Zegt dat iedere uitgesproken geldboete, verhoogd met 190 deciem, gebracht wordt op 520 frank;

Zegt dat bij gebreke van betaling, binnen de termijn door de Wet bepaald, iedere boete zal kunnen vervangen worden door een gevangenzitting van 8 dagen;

Verwijst verder de veroordeelde in de proceskosten, begroot in al op 238 frank;

Verklaart de Ets. D. Dewulf N.V., burgerlijk verantwoordelijk voor het betalen der boeten en kosten, opgelopen door Dewulf Daniel;

Belast het Openbaar Ministerie met de uitvoering van tegenwoordig vonnis.

NOOT: Betreffende de ingeroepen onwettelijkheid van een K.B. van bekrachtiging van beslissingen van paritaire comité's; zie o.a. Cassatie 24.5.1957, Pas. 1957, I, 1158; Raad van State 27.10.1961, Pas. 1962, IV, 149.

BALIELEVEN

Plechtige openingszitting van de Vlaamse Conferentie der Balie bij het Hof van Beroep te Gent, op 14 november 1964

De plechtige openingszitting van de Vlaamse Conferentie der Balie bij het Hof van Beroep te Gent is een zeer groot succes geweest, zowel door de voortreffelijkheid van de openingsrede als door de belangrijkheid van de opkomst en de gezelligheid van het feestmaal.

Tussen de aanwezigen, die de Assisenzaal vulden, bevonden zich de Heer Eerste Minister Lefèvre, de Heer Minister van Justitie Vermeylen, de Heer Gouverneur der Provincie Oost-Vlaanderen De Kinder, talrijke hoge magistraten en hoogwaardigheidsbekleders en afgevaardigden der vreemde balies en zusterconferenties.

De voorzitter der conferentie Mr. Piet Blomme sprak al de aanwezigen in hartelijke bewoordingen toe en dankte hen voor hun belangstelling. Hij lichtte hen in omtrent de doelstellingen van de Vlaamse Conferentie en stelde de openingsredenaar Mr. Geert Baert aan de toehoorders voor.

Mr. Baert had als onderwerp gekozen «François Laurent». Een zeer gelukkig onderwerp. Inderdaad, de figuur van François Laurent is al te zeer in ons land vergeten. Hij was nochtans een persoonlijkheid van uitzonderlijke waarde en zijn werk dwingt de grootste eerbied af. De grote verdienste van Mr. Baert was dat hij niet enkel over het juridisch werk van Laurent uitweidde, doch dat hij hem volledig tekende als mens, als politiker, als hoogleraar en als jurist.

Dit leven in zijn geheel heeft zijn bijzondere betekenis en het is gelukkig dat het op een plechtige openingszitting van de conferentie op zo uitstekende wijze in herinnering gebracht werd.

Onze lezers zullen de rede van Mr. Baert in het tegenwoordig nummer vinden.

De Heer Stafhouder F. Duchêne sprak de lof van de redenaar en weidde op zijn beurt uit over enkele bijzonderheden van de loopbaan en van het werk van François Laurent. Zijn rede vulde op gelukkige wijze deze van Mr. Baert aan. Ook deze rede verschijnt in tegenwoordig nummer.

Na deze zo prachtig geslaagde openingszitting begaven al de aanwezigen zich naar de gedenkplaten voor de overleden advocaten uit de beide wereldoorlogen, waar bloemen werden neergelegd.

's Avonds had het traditioneel banket plaats, waarvan het menu van uitzonderlijke kwaliteit was en waar een reeks tafelredevoeringen de gezellige atmosfeer onderstrepten.

Conferentie van de Jonge Balie te Tongeren

Voordracht van prof. W. van Gerven over « De taak van de nationale rechter bij de handhaving van het Europees Gemeenschapsrecht ».

Voor haar openingszitting op 13 november 1964 mocht de Conferentie van de Jonge Balie te Tongeren op een goede opkomst rekenen, waaronder traditiegetrouw de heren Voorzitters der rechtbanken van Tongeren en Hasselt, de heren Driessen en Kranzen, en de heer advocaat-generaal Odeurs als afgevaardigde van de heer Procureur-generaal te Luik, verder talrijke magistraten en advocaten uit de beide Limburgse arrondissementen.

De voorzitter Mr. Jageneau stelde dan de spreker voor, de heer Walter van Gerven, docent aan de Universiteit te Leuven, die als onderwerp gekozen had « De taak van de nationale rechter bij de handhaving van het Europees Gemeenschapsrecht ».

Om het in België gangbare recht te kennen, aldus de spreker, volstaat het niet meer alleen het Belgisch Staatsblad te raadplegen, want ook de voorschriften van de Europese Gemeenschappen en hun organen zijn in ons land van kracht, sinds het E.G.K.S.-verdrag van Rome van 25 maart 1957 goedgekeurd werd door de Belgische wet van 2 december 1957. Alhoewel hier meerdere organen in het leven werden geroepen zoals de algemene vergadering, de raad, en de commissie, zal de spreker het vooral hebben over het Hof van Justitie, dat te Luxemburg is gevestigd.

Het is echter minder algemeen geweten dat dit Hof een eerder beperkte bevoegdheid heeft, bepaald door het Verdrag van Rome, terwijl voor het overige het Europees gemeenschapsrecht voor zijn handhaving aangewezen is op de nationale rechtsmachts in de lidstaten, die aldus een residuaire bevoegdheid hebben.

Het Hof van Justitie zal o.m. moeten nagaan of een bepaalde lidstaat zijn verplichtingen, voortvloeiend uit het verdrag, nagekomen is, op klacht van de Commissie of van een andere lidstaat. Het Hof controleert verder de wettelijkheid van bepaalde beslissingen uitgaande van zekere organen van de E.G.K.S. zelf, zoals Raad of Commissie. Het Hof kan in zekere gevallen zelfs schadevergoeding toekennen of boeten opleggen. Het Hof vermag tenslotte uitspraak te doen bij wijze van prejudicieel geschil, wanneer de kennisname van een bepaald rechtsvraagstuk hem door een nationale rechter opgedragen werd.

De activiteit van het Hof van Justitie te Luxemburg bestrijkt dan ook zo-wat alle takken van het recht. Op gebied van handels- en verbintenissenrecht sprak het Hof zich bv. uit in het « Bosch »-arrest, waarbij het de exclusieve concessie-contracten die zich uitstrekken over een bepaalde lidstaat en die gekoppeld zij aan een verbod tot uitvoer of wederuitvoer naar andere

landen, als strijdig verklaarde met het Verdrag van Rome, dat o.m. prijsafspraken verbiedt. Fiscale betwistingen komen uiteraard meer voor. Doch zelfs op correctioneel gebied werd het Hof verzocht zich uit te spreken: een Luxemburgs grootwarenhuismagnaat had twee Luxemburgse volksvertegenwoordigers wegens kritiek op zijn handelsartikels voor een groothertogelijke boetstraffelijke rechtsmacht doen vervolgen. Deze beide parlementairen, die niet alleen lid waren van het Groothertogelijk parlement doch ook van het Europees parlement in Straatsburg, wierpen voor hun nationale rechtbank hun parlementaire onschendbaarheid in voor de duur van de zitting van beide Parlementen, zowel het Groothertogelijke als het Europese. Voor dit laatste probleem, oordeelde de nationale Luxemburgse rechtbank bij wijze van prejudicieel geschil haar licht op te steken bij het Hof van Justitie van het E.G.K.S., o.m. om de duur van de zitting van het Europees Parlement te vernemen.

Spreker legt de nadruk op het feit dat ook private personen subjectieve rechten hebben in het Europees gemeenschapsrecht en zich voor hun vrijwaring rechtstreeks tot het Hof van Justitie mogen wenden. De Europese jurist zal in zijn vaktaal dan spreken van « self-executing » recht. Als voorbeeld kan het « Van Gend en Loos »-arrest geciteerd worden. Deze Nederlandse expeditie-firma had voor een Nederlandse fiscale rechtsmacht de onwettigheid ingeroepen van een bepaling uit het gemeenschappelijk Benelux douanetarief van 1960, waarbij ingevolge overheveling van een bepaald product uit een bepaalde post van de nomenclature naar een andere afdeling, een verhoging van de heffingsvoet veroorzaakt werd. De Nederlandse rechtsmacht verzond de betwisting voor het Hof van Justitie, dat inderdaad zulke reglementering in strijd verklaarde met het Verdrag en namelijk met artikel 12 dat alle verhoging van douanerechten verbiedt.

Vervolgens snijdt de voordrachtgever het probleem aan of de nationale wetgever nog vermag bepalingen uit te vaardigen in strijd met het Verdrag van Rome. De heersende mening, die door de heer Procureur-generaal Hayoit de Termicourt werd vertolkt in zijn openingsrede voor het Belgisch Hof van Cassatie onder de titel « Conflict tussen verdrag en interne wet » (Rechtsk. Weekbl. 1963-64, kol. 73 en volg.), neemt stelling voor de voorrang van het Verdrag. Zulks op grond van de overweging dat door het ondertekenen van het verdrag, elke partij een deel van zijn nationale souvereiniteit heeft prijsgegeven, dat zij zich niet meer eenzijdig kan terug toeëigenen. Het Hof van Justitie te Luxemburg heeft deze mening ook bijgetreden in het arrest « Costa-Enel ». Een advocaat uit Milaan, zekere dottore Costa, weigerde na de nationalisatie van de Italiaanse electriciteitsproducenten, zijn elektrisch huishoudelijk verbruik voor een symbolisch bedrag van 1.500 lire (= ± 120 belg. fr.) te betalen aan de genationaliseerde maatschappij Enel. In zijn verweer voor de vrederechter te Milaan, wierp hij op dat de nationalisatie strijdig was met het Verdrag van Rome en bijgevolg nietig. De Milanese vrederechter onderwierp de zaak niet alleen aan het Hof van Justitie van de E.G.K.S. te Luxemburg — dat statueerde in de zin zoals hoger vermeld — doch ook aan het Italiaanse Constitutioneel Gerechtshof, dat de tegenovergestelde mening huldigde!

Als derde punt richt de heer van Gerven de schijnwerper op de mogelijkheden die het Verdrag van Rome in zijn artikel 177 biedt om het Hof van Justitie uitspraak te laten doen bij wijze van prejudicieel geschil. Het Hof kan er alzo toe gebracht worden een interpretatie te geven van betwiste bepalingen van het Verdrag van Rome of zich uit te spreken over de geldigheid

van de voorschriften en handelingen van bepaalde organen van de E.G.K.S. Voor elke nationale rechtsmacht van een lidstaat mogen de partijen vragen zulke betwisting aan het Hof van Justitie voor te leggen of mag dit van ambtswege beslist worden. Het is echter de beslissing van de rechter die het Hof van Justitie vat, geenszins deze van de partijen. De nationale rechter blijft vrij zich al dan niet tot Luxemburg te wenden; hij is ook bevoegd om, zo hij dit verkiest, zelf het Europees gemeenschapsrecht te interpreteren en toe te passen. Alleen de nationale rechtscolleges die in laatste instantie oordelen, kunnen verplicht worden op aanvraag van partijen, de betwisting voor het Hof van de E.G.K.S. aanhangig te maken. Voor België worden hierbij alleen bedoeld het Hof van Cassatie en de Raad van State.

Op te merken is wel dat het Hof van Justitie zich beperkt tot het geven van een «interpretatie», eerder in de zin van een juridische consultatie «in rechte». De toepassing van de rechtsregel op een concreet geval, de uitspraak «in feite» wordt echter steeds aan de nationale rechter overgelaten.

De procedure en wijze van aanhangig maken bij het Hof schijnen — teken van jeugd? — weinig formalistisch. Het volstaat dat de griffier van de betrokken rechtsmacht de bundel overmaakt naar de griffie van het Hof van de E.G.K.S., nadat de nationale rechter besloten heeft in principe het prejudicieel geschil voor te leggen aan het Hof. Zelfs voor problemen die niet al te klaar (of helemaal niet...) geformuleerd zijn of betwistingen, die deels wel en deels niet tot de bevoegdheid van het Hof van Justitie behoren, schijnen de supranationale rechters in Luxemburg niet terug te schrikken: in bepaalde gevallen zullen ze zelfs de betwistingen «uitpuren» om hun zienswijze te geven over het een of ander probleem dat wel tot hun bevoegdheid behoort! Het Hof mag overigens in algemene regel niet weigeren kennis te nemen van het aanhangig gemaakte twistpunt noch beweren dat dit niet relevant is bij de beoordeling van de oorspronkelijk bij de nationale rechter ingeleide zaak.

Tot nog toe kwamen bij het Hof een negental uitspraken voor in prejudiciële geschillen, waarvan maar liefst zeven door Nederlandse nationale rechtscolleges bij het Hof werden aanhangig gemaakt, en de twee overige uit Italië en het Groothertogdom Luxemburg werden aangebracht. Hieruit blijkt ten volle dat onze Noord-Nederlandse Beneluxpartners, die traditioneel een grote ervaring hebben in het internationaal handelsverkeer, ter dege de mogelijkheden van het Europees Gemeenschapsrecht begrepen hebben.

Professor van Gerven richt dan een warme oproep tot de vergadering zo magistraten als advocaten, om bij de eerste gelegenheid een prejudicieel geschil naar het Hof van Justitie te expediëren en alzo mede te werken aan de uitbouw van het in wording zijnde Europees recht.

Een hartelijk applaus en een welgemeend dankwoord van de dienstdoende stafhouder, Mr. Ruiters vielen Professor van Gerven te beurt voor zijn hoogst interessante uiteenzetting, die mede door de pittige voorbeelden uit de bestaande jurisprudentie, de aandacht van de toehoorders tot het laatste ogenblik wist te boeien.

Daarna volgde een sympathieke receptie. Ondanks het «geestrijke» karakter van de geserveerde dranken en de entoesiaste bezieling van de conferencier, is de kwestie of een of ander Limburgs jurist bereid gevonden werd om zich een Europese pioniersziel te laten aanmeten in een niet al te verre toekomst, beslist een open vraag gebleven...

M.

BERICHT

Plaatsgebrek verplicht ons verschillende rubrieken naar een volgend nummer te verschuiven.

TIJDSCHRIFTEN

Algemeen Fiscaal Tijdschrift. jrg. 1964 - nr. 1:

De Redactie., 1949-1964. — Brief van de minister van financiën. — A.T., Onze Belastingen in 1980. — Sankties voor belastingkonsulenten inzake inkomstenbelastingen. — De AFT-methode. — Verkoop van onroerende goederen door bestemming. — Inbreng van onroerend goed tegen vergelding van meer dan de helft anders dan in aandelen.

Nederlands Juristenblad. jrg. 1965 - nr. 38:

Baron van Haersolte, R.A.V., Coreferentiestelsels. — Spaanderman, A.P., De territoriale beperking van de opsporingsbevoegdheid. — Luiking H.F.W., Scheepseigenaar en reder.

nr. 39:

Baron van Haersolte R.A.V., II (slot), Coreferentiestelsels. — Van Bemmelen J.M., Psychiatrisch Juridisch Gezelschap 3 oktober 1964. — Stempels, A. De functies van de Centrale Adoptieraad.

Advocatenblad. jrg. 1964 - nr. 8:

Baron van der Feltz F., Balie en Maatschappij. — Nijgh I.J.H.M., Verplichting van de advocaat en de procureur tot het verlenen van rechtsbijstand. — Rechtspraak inzake vertegenwoordiging. — Warendorf J.C.S., De grote leugen in de V.S. — Voûte J.R., Mexico.

Weekblad voor Privaatrecht, Notaris-amt en Registratie. jrg. 1964 - nr. 4834:

De Bruijn A.R., Het verhaalsrecht van de eerste hypotheekhouder (IV, slot). — Perquin F.P.J., De samenhang tussen het eerste en tweede lid van artikel 1639/Q B.W.

Tijdschrift voor rechtsgeschiedenis. jrg. 1964 - nr. 3:

Kaser M., Präter und Judex im römischen Zivilprozess. — Van de Kieft, C., Les Colliberti et l'évolution du servage dans la France centrale et occidentale (X^e-XIIe siècle). — Hermesdorf B.H.D., Renuntiaties in het Utrechts Oorkondenboek. — Hermesdorf B.H.D., De herkomst van een merkwaardige renuntiatie.

Journal des Tribunaux. jrg. 1964 - nr. 4464:

De Bock J., La guerre mystérieuse.

Nr. 4465:

Flamme, M.-A., La nouvelle réglementation des marchés de l'Etat.

Mouvement Communal. jrg. 1964 - nr. 10:

Editorial. — Roovers R., La répétition de l'indû en matière de taxes communales. — Esteingeldoir J., Le pacte scolaire et l'enseignement communal. — Destrée J., Au Service Communal de Belgique.

Recueil Dalloz. jrg. 1964 - nr. 36:

Rechtspraak

Revue du Droit Public et de la Science Politique en France et à l'étranger. jrg. 1964 - nr. 5:

Guchet Y., Liberté, progrès et Machinisme dans la pensée de Proudhon. — Pinet T., Analyse des textes législatifs et réglementaires.